

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Matěj Mrštňý

Typologie kontextů substantivních frází s neurčitým determinátorem *nějaký*

Context typology of noun phrases (NPs) determined by Czech indefinite
pronoun *nějaký*

Praha 2021

Vedoucí práce: Mgr. Radek Šimík, Ph.D

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval Mgr. Radku Šimíkovi, Ph.D. za poskytnuté rady a znalosti při výběru práce, anotaci dat a samotném psaní. Bez něho by tato práce nevznikla.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 23. července 2021

Matěj Mrštňný

Abstrakt. V této práci předkládáme kvantitativní analýzu jmenných frází (NPs) determinovaných neurčitým zájmenem *nějaký*. Analyzovaný materiál je beletristického charakteru z let 1999–2019 z korpusu SYN2020. Celkem bylo analyzováno 500 výskytů indefinita. Pro anotaci jsme užili navrženou teorii „licencorů“ – výrazů, na nichž je indefinitum referenčně závislé. Konceptuálně se řídíme teorií závislých indefinit (Farkas 1997).

Cílem práce je dle licencí kategorizovat dané výskyty. Poměr explicitně vyjádřených licencí ku implicitním je přibližně 2:1 (339:152), a tedy je více výskytů, kde má užití *nějaký* explicitně vyjádřený licencor. Při anotaci jsme postupovali od určování základních gramatických kategorií (číslo, pád apod.) až po typ specificity – dosahovou a epistémickou, proživatele epistémické specificity a finálního určení typu licence. Zásadní roli pro licence hraje pragmatika, přičemž rozlišujeme tři její mody: ignoranci, indiferenci a irelevanci. Jako poslední podtyp pragmatiky navrhujeme I3 pro případy, kdy nelze jednoznačně rozhodnout mezi předchozími třemi nebo kdy lze takový příklad interpretovat na základě všech tří.

Mezi navržené licence patří EPIST – epistémická modalita, ROOT – na základě tzv. root modality (okolnostní), FUT – na základě slovesa s futurálním významem, COMP – pro srovnávací kontexty, HAB a ITER – pro kontexty pravidelného a nepravidelného opakování a DISTR – pro distributivní kontexty. Nejvyšší podíl na výskytech mají licence EPIST, ROOT a FUT; EPIST s celkovými 155 výskyty a ROOT s FUT se 122 výskyty. Pro EPIST licenci je typická pragmatika ignorance, která zde převažuje (131), pro licence ROOT a FUT zase pragmatika indiference (76). Implicitní licence jsme určili na základě zmíněných pragmatických inferencí.

Klíčová slova: *nějaký*, reference, referenční sémantika, pragmatika, sémantika, determinace, indefinitum, neurčité zájmeno, determinátor

Abstract. The thesis presents a quantitative analysis of noun phrases (NPs) determined by the Czech indefinite *nějaký*. The analyzed material is fiction published from 1999–2019 from SYN2020 corpus. In total, 500 occurrences of indefinites were analyzed. For annotation we used the proposed theory of “licensors” – expressions on which the indefinite is referentially dependent. Conceptually, we follow the theory of dependent indefinites (Farkas 1997).

The aim of this paper is to categorize the selected occurrences according to the proposed licenses. We have found out that the ratio of explicit to implicit licenses is approximately 2:1 (339:152), thus there are more occurrences where the usage has an explicit licensor. In the annotation we proceeded from determining the basic grammatical categories (number, case, etc.) to the type of specificity – scopal and epistemic, to the person who experiences such epistemic specificity, and to the final determination of the type of license. As for pragmatics, which plays a crucial role in licensing, we distinguish three modes: ignorance, indifference and irrelevance. As a final subtype of pragmatics, we use the label I3 for cases where no clear choice between the previous three can be made, or where such occurrence can be interpreted on the basis of all three.

The proposed licences include EPIST – epistemic modality, ROOT – based on the so-called root modality, FUT – based on a verb with a future meaning, COMP – for comparative contexts, HAB and ITER – for regular and irregular repetition contexts, and DISTR – for distributive contexts. The EPIST, ROOT and FUT licenses have the largest share of occurrences which is 155 for EPIST and 122 for ROOT and FUT. The EPIST license is characterized by the pragmatics of ignorance, which is prevalent here (131), while the ROOT and FUT licenses are characterized by the pragmatics of indifference (76). We determined the implicit licences based on the previously stated modes of pragmatics.

Key words: *nějaký*, reference, referential semantics, pragmatics, semantics, determination, indefinite, indefinite pronoun, determiner

Obsah

1. Úvod	8
2. Neurčité zájmeno	11
2.1. Definice	11
2.2. Pojetí formálních a sémantických rysů reference <i>nějaký</i>	11
2.3. Jazykový kontext	14
2.4. Distributivnost a variace	14
2.5. Epistémická specificita a její proživatel	15
2.5.1. Pragmatika ignorance, indiference, irelevance a I3	16
2.5.2. Dosahová specificita	18
3. Naše pojetí – teorie licencí a licencorů	19
3.1. Explicitnost a implicitnost	20
3.2. Licence EPIST	21
3.3. Licence ROOT a FUT	22
3.4. Licence HAB a ITER	22
3.5. Licence COMP	23
3.6. Licence DISTR	23
3.7. Implicitní licence	23
4. Korpus a subkorpus	24
4.1. Vzorek	24
4.2. Anotace	25
4.2.1. Větněčlenská funkce	25
4.2.2. Sémantická role	25
4.2.3. N a NP	26
4.2.4. Predikátové kategorie	26
4.2.5. Určované kontexty výskytů	27
5. Výsledky anotace – Licence	28
5.1. Neurčené příklady	28
5.2. Licence dle explicity a kategorie	29
5.3. Licence kategorie EPIST	30
5.3.1. Ignorance a licence EPIST-EXPL-REST	30
5.3.2. Licence EPIST-EXPL-POS	32
5.3.3. Licence EPIST-EXPL-NEC a V-NEC	34
5.3.4. Adjektivní licencory EPIST-EXPL-ADJ	34
5.3.5. Slovesné licencory EPIST-EXPL-V	35

5.3.6. Zjišťovací otázky EPIST-Q.....	39
5.3.7. Souhrn EPIST-EXPL licencí a pragmatických inferencí.....	41
5.4. ROOT a FUT licence	42
5.4.1. Licence ROOT-COND.....	42
5.4.2. Licence ROOT-REST-V	44
5.4.3. Adjektivní a adverbialní licencory ROOT-REST a FUT licence.....	45
5.4.4. Souhrn ROOT a FUT licencí a pragmatických inferencí.....	46
5.5. Licence COMP	46
5.6. Licence HAB, ITER a DISTR.....	47
5.6.1. Souhrn licencí a pragmatických inferencí COMP, HAB, ITER a DISTR.....	49
5.7. Implicitní licence.....	49
5.7.1. Licence EPIST-IMPL.....	49
5.7.2. Implicitní licence HAB, ITER a DISTR	51
5.7.3. Souhrn implicitních licencí a pragmatických inferencí.....	52
6. Větné členy a funktoři a další dominanty.....	53
7. Závěr.....	55
8. Literatura a zdroje	56

1. Úvod

K problematice neurčitých zájmen a jejich referenci se v cizojazyčné literatuře váže široká tradice – např. M. Haspelmath zkoumá v knize *Indefinite pronouns* (1997) chování neurčitých zájmen na širokém kontextu dat z různých jazyků. Českému jazyku však chybí takováto vyčerpávající analýza dat zabývající se indefinity a jejich referenční sémantikou. *Mluvnice současné češtiny 1* k indefinitům nabízí pouze komentář, že „označují pouze obecně, o kom nebo o čem se mluví (*některý*). Blíže osobu, věc, vlastnost apod. nespecifikují /.../“ (Cvrček et al. 2015). Přestože se jeho systematický popis neobejde bez komplikací, už jen z toho důvodu, že, jak popisuje Hlavsa (1975), může obsáhnout jak operátor existence *Ex*, tak variability *Var*¹, máme za to, že indefinitum *nějaký* lze popsat do větší hloubky pomocí korpusové analýzy, než na jakou se omezují definice.

- i. Takový, o kt. nic bližšího není známo n. se úmyslně neříká; blíže, podrobněji neurčený, neznámý; nezáleží na tom, jaký; jeden, jakýsi. (SSJČ)

SSJČ definicí *nějaký* obsáhne i důležité složky významu indefinita, jakými je např. kvantifikace nebo pragmatické znaky (ty v našem pojetí blíže vymezíme později):

- ii. Vyskytující se v nevelikém, blíže neurčeném počtu, množství, velikosti, intenzitě; několik.
- iii. U číslovek označuje přibližnost; asi.

Při nepříliš rozsáhlé analýze však narazíme na problém u nabízených synonym *jeden* a *jakýsi*. Srovnajme příklady:

- 1) Budu si muset opatřit *nějaké* přesnější plány obou ulic, ale sehnat je by neměl být problém.
 - 1a) Budu si muset opatřit *?jakési* přesnější plány obou ulic /.../
 - 1b) Budu si muset opatřit **jedny* přesnější plány obou ulic /.../²

Vidíme, že v příkladu 1) mluvčí vyjadřuje nejistotu ohledně existence zmiňovaných plánů pomocí další věty s kondicionálem, resp. libovolnost v jejich výběru. Příklad 1a) však tuto možnost vylučuje, protože použití *jakýsi* zavazuje mluvčího k existenci nebo vědomosti

¹ Jejich popisu se věnujeme dále.

² Pokud nebude řečeno jinak, veškeré předkládané příklady jsou autentické a pocházejí z korpusu SYN2020 (Křen et al. 2020).

existence referentu, a nemůžeme ho tedy číst ve významu *jakýkoliv* (Hlavsa 1975). Jinými slovy jde o „plány určitých kvalit“ nebo „určité identity“, kterou však mluvčí není schopen určit. Příklad 1b) znovu vylučuje libovolnost výběru a implikuje, že mluvčímu povaha referentu je známa. Později ukážeme, že při našem popisu indefinita *nějaký* bude pragmatika hrát důležitou roli.

Je třeba říct, že srovnání různých determinátorů, jaké jsme provedli v příkladech 1)–1b), je nad rámec účelů této práce a mnoho dále ocitovaných prací je pro tyto účely více než dostačujících. Naším cílem je popsat, v jakých kontextech a s jakými inferencemi je výraz *nějaký* používán, na základě korpusového materiálu, a to beletrie vydávané v letech 1999–2019. Takto vymezený materiál byl zvolen, jelikož předpokládáme tezi, že beletrie (na rozdíl např. od publicistiky) bude bohatší na rozmanitost komunikačních situací a zároveň jednodušší na případné pokusy rozpoznání pragmatiky nebo sekundárních vlivů kvůli své ukotvenosti v širším kontextu, než jaký nabízí mluvené korpusy. Bereme v úvahu i možné komplikace, které mohou vyvstat z hlediska literární teorie, konkrétně např. fokalizace (Doležel 1993) (nebo také perspektivizace, chceme-li následovat jemnější terminologii J. Hrabala 2012), a to zejména v otázce „Kdo vnímá?“ neboli v našem případě „Skrze koho/vůči komu je vyhodnocena nespecifičnost?“. Předpokládáme ale, že k řešení složitých příkladů, ke kterým by byl potřeba takovýto odbornější aparát, bude možné jednoduše nabídnout více verzí čtení a zohlednit všechny.

Výsledná klasifikace by následně mohla pomoci nejen přesněji popsat užívání indefinita *nějaký* a jeho referenční vlastnosti, ale také možná, paralelně k určitému členu (v návaznosti na analýzu českých demonstrativ u Zíkové 2017 či Dvořáka 2020), poukázat na možné postupné ustálení formy neurčitého členu v češtině.

V úvodních kapitolách se věnujeme vymezení našeho neurčitého zájmena, jeho formálních a sémantických významů, konotací a funkcí v některých kontextech. Navrhujeme také tři hlavní pragmatické rysy společně se čtvrtým podtypem, dále pak typy nespecificity, které *nějaký* vyjadřuje, resp. díky nimž je užití výrazu *nějaký* možné (licencované).

V následujícím oddílu definujeme naše pojetí na základě předchozí literatury, které je založené na teorii závislých indefinit („Dependent indefinites“, Farkas 1997). Navrhujeme teorii licencování výrazu *nějaký* v daném kontextu. Jeho referenční vlastnosti jsou pak dále určovány na základě dalších výrazů – licencorů, které se v takovém kontextu vyskytují. Rozlišujeme licence explicitní a implicitní, přičemž dle povahy výrazů v daném kontextu je dále dělíme.

V posledním oddílu představujeme výsledky naší anotace na základě korpusových dat zmíněných výše. Výsledky jsou doprovázeny příklady jednotlivých typů licencí společně s našimi postřehy.

2. Neurčité zájmeno

2.1. Definice

Jak jsme již poukázali v úvodu, některé definice z mluvníc a slovníků nemusejí být dostačující, a to zejména z hlediska zaměnitelnosti za synonyma, kontextuální vhodnosti užití nebo samotné referenční sémantiky. SSJČ například pokrývá i expresivitu indefinita *nějaký*, ale možnosti užití, která nejsou tímto způsobem ustálená, vynechává. *Mluvnice současné češtiny 1* pokrývá převážně dichotomii určitost (určenost) – neurčitost: „Neurčené substantivum referuje k blíže neurčenému prvku (popř. neurčeným prvkům) z nějaké třídy objektů: *To musel udělat (nějaký) pes.*“ Dále je *nějaký* označeno za neurčitý determinátor. Vyčerpávající definici podává *Mluvnice češtiny 2*, která zahrnuje i kvantifikační a delimitační (referenční pojetí) neurčitých zájmen, přičemž detailně popisuje:

„Jde v podstatě o neurčitost, neurčitelnost, nekonkrétnost vědomou, konstatovanou, nebo i záměrnou, mluvčí nic bližšího, konkrétnější údaj (pojmenování) buď nezná, nebo mu na něm nezáleží, nemá o něj zájem, popř. jej zná, ale z nějakých důvodů jej neuvádí, nechce uvést (a uvádí právě jen rámcové ukázání k němu) apod.“ (Komárek a Kořenský 1986, s. 97)

Všimněme si, že mnohé složky takové definice se bez pragmatiky neobejdou.

Podobný charakter definice indefinit podává i *Nový encyklopedický slovník češtiny*, kde pro v našem příkladě ontologickou kategorii vlastnosti (kvalifikace) můžeme aplikovat prvek „neurčitosti/kvantifikace“. Zájmeno *nějaký* by pak po své kvantifikační stránce značilo „alespoň jeden“. NESČ (Karlík a Šimík 2017) dále upřesňuje neurčitá zájmena jako „slova vyjadřující neurčitou referenci. Explicitně značí, že případný referent (individuum) či vlastnost zůstávají neidentifikovány, přičemž často naznačují důvod, míru n. způsob nemožnosti takové identifikace.“ Pro nás je důležitá část definice, která vypovídá o motivaci mluvčího uvést indefinitum na místo jiného vyjádření.

2.2. Pojetí formálních a sémantických rysů reference *nějaký*

Hlavsa (1975) rovněž přisuzuje determinátoru *nějaký* vlastnosti neurčité reference. Jeho pojetí reference spočívá ve vymezení takové množiny objektů či subjektů, jejíž četnost bude záviset na daném typu reference. Substantivum *pes* tedy bude referovat k množině o neurčitém množství individuí, pro které bude platit, že jsou psi. Jde v zásadě o extenzi výrazu *pes* (Peregrin 2003a). Charakter dané reference pak určují tzv. operátory. Pro nás jsou zásadní operátory *Ex* a *Var*. Operátor *Var* (proměnnosti) má generickou povahu a vztahuje se k celé třídě (extenzi) pojmu. Operátor *Ex* má existenční charakter – vztahuje se k jednomu (nebo k více) prvku dané třídy, který však v případě našeho indefinita není určený – *nějaký* zde

přisuzuje neurčitou ontologickou kategorii vlastnosti, ale má schopnost také kvantifikovat, tedy kombinuje tyto dva operátory.

Haspelmath (1997) dělí význam indefinit na formální a funkční, přičemž ve formálním významu považuje za zájmeno nejen takové slovo, které nahrazuje substantivum, ale které nahrazuje v širokém smyslu i adjektiva, adverbia apod. Ve funkčním významu dále považuje indefinita zkrátka za slova, která mají schopnost neurčité reference. Dále doplňuje kategorizaci některých indefinit, ale *nějaký* se zdá být adekvátní jen pro některé takové kategorie³ (už vůbec ne pro všechny zmiňované příklady), a to pouze v některých kontextech. Tak například kategorii „univerzálních kvantifikátorů“ je *nějaký* schopno vyjadřovat pouze (použijeme-li Hlavsovu terminologii), pokud u něj v daném kontextu dominuje *Var* operátor.

Adamec (1980) rozlišuje tři rysy reference: generičnost–singulativnost, určenost–neurčenost a danost–novost v kontextovém smyslu. Dále navrhuje vyčerpávající „mapu“ možností reference, podobně jako Haspelmath (1997, s. 4), pro funkce indefinit. Jeho řešení skýtá velice jemné sémantické odstíny v každé „větvi“ mapy – u rysu známosti (podobné rysy budeme dále diskutovat v kapitolách později) např. neidentifikovatelnost pro oba komunikační partnery nebo pouze pro posluchače. Za podnětný impulz považujeme tzv. podmíněně singulativní referenci, kterou zohledníme dále.

Pergler (2014) navrhuje dva typy reference: generickou a individuální. Toto pojetí se přibližně shoduje s Hlavsovými operátory: generická (*Var*), individuální (*Ex*). U těchto dvou typů dále rozlišuje jejich varianty: specifickou a nespecifickou referenci. Stejně jako Hlavsa postuluje několik sémantických rysů, které doprovází užití *nějaký*. Těmi jsou vymezenost a reálnost. Vymezenost definuje jako uzavřenost množiny daného referentu (zřejmě jako kontextuálně nebo pragmaticky omezenou extenzi pojmu), reálnost jako vlastnost pojmu, který tvoří součást světa textu (její negativní hodnota bude mít pouze vlastnost hypotetické existence ve světě textu). Z tohoto pojetí jsou pro naše indefinitum relevantní pouze tři typy reference, a těmi jsou nespecifická individuální, specifická generická a nespecifická generická. Nespecifická individuální by odpovídala existenčnímu operátoru u Hlavsy, specifická generická operátoru

³ Domníváme se, že např. kategorie „generic pronouns“ je schopna vyjadřovat generickou vlastnost pouze v generických propozicích, jako *Většinou je v tom nějaký háček* (neautentický příklad). To samé platí pro existenční kontexty. Pro „free relative clauses“ je zase značnou část příkladů v češtině schopno zastoupit *jakýkoliv*.

Var a nespecifická generická oběma, dle interpretace.⁴ Zdá se však, že některé případy se vymykají této generalizaci. Třeba Perglerův příklad,

- Na Aljašce jsme natáčeli medvědy grizzly.

který označuje za specificky generický, by po dosazení *nějaký* stěží označoval celou třídu prvků „medvěd grizzly“, a reference by se pak stala nespecifickou individuální. Zde vstupují do hry slovesa, jejich sémantika a referenční potenciál. Pokud bychom místo „jsme natáčeli“ dosadili „jsme chtěli natáčet *nějaké*“, reference se změní zpátky na generickou, tentokrát však na nespecifickou (dle kontextu⁵ pak s operátorem *Var*, nebo *Ex*):

„Vedle vět, které mají jako celek denotační charakteristiku *Var*, se může objevit denotátor s *Var* ve výpovědích tehdy, mají-li jiný modalitní význam než reálnost (*může, chce, smí, musí jet kteroukoli tramvají; byla by to koupila v kterémkoli obchodě*), resp. jde-li o větu tázací nebo žádací (srov. již s. 59), nebo vyjadřuje-li děj budoucí[.]“ (Hlavsa 1975, s. 66)

Pergler (2014, s. 20) však takovýmto kontextům přisuzuje povahu nespecifické individuální reference a pouze v generických propozicích označuje referenty za generické. Podobně jako Hlavsa pak negativnímu rysu reálnosti přisuzuje predikáty: kondicionály, imperativy, futura, negace, modální a fázová slovesa aj.

Zmíníme zde ještě pojetí Perissutti (1996), která vyjadřuje formálně-sémantickou stránku *nějaký* pomocí dvou složek – Qlt pro kvalitativní a Qnt pro kvantitativní, přičemž povaha reference spočívá v převaze jedné složky nad druhou nebo v jejich souhře, jak demonstruje na příkladu:

- Bylo tam *nějakých* dvacet studentů (Qnt)
- Bylo tam dvacet *nějakých* studentů (Qnt, Qlt)

Citovaní autoři (např. Perissutti, Pergler, Haspelmath, Hlavsa) se shodují, že povahu reference z valné části určuje kontext, do kterého daná referenční fráze vstupuje. Tento kontext je jak jazykový, tak mimojazykový (situační).

⁴ Hlavsa (1975, s. 59) nabízí příklad: *Chce si koupit nějakou knihu*. Vidíme, že referent „kniha“ je ve světě textu pouze potenciální. Zároveň však záleží na interpretaci – daný člověk si může chtít koupit knihu určitých vlastností, anebo mu jde pouze o třídu prvků „knih“, jen o to, že to, co si chce koupit, má být kniha.

⁵ Kontext by mohl pokračovat např.: „ale neustále sněžilo a nebylo nic vidět.“ a jednalo by se o *Var* operátor. Pokud by kontext pokračoval „ale vždy nám do záběru vlezlo jiné zvíře“, už by šlo o jednotlivé entity, které chtěl mluvit natáčet – tedy operátor *Ex*.

2.3. Jazykový kontext

Mohli jsme vidět, že výrazy určitých morfologických nebo lexikálních kvalit mají značný vliv na výslednou povahu reference. Takovými výrazy jsou již zmíněné slovesné způsoby kondicionálu, imperativu, slovesný čas futura, negace a modální a fázová slovesa. Adamec (1980) tyto výrazy považuje za podmíněně singulativní, tj. takové, které nejsou ani generické, ani individuální – mají schopnost stát se individuálními „při realizaci obsahu predikátu, jinak řečeno při přechodu abstraktní propozice v konkrétní fakt[.]“ Jako příklad uvádí *Půjč mi nějakou knihu*, kde se domníváme, že původcem podmíněně singulativní reference je imperativ. Všimněme si paralely mezi Hlavsovou teorií (1975, s. 27), kdy pro tyto kontexty navrhuje „převahu“ operátoru *Var.*⁶

Haspelmath (1997) podobné jazykové kontexty (podobně jako Hlavsa) rozšiřuje o distribuci mezi referenty a další kontexty. Jeho hlavní distinkce spočívá v reálných („realis“) a nereálných („irrealis“) kontextech. Kontext otázky, kondicionálu a negace (sem řadí i implicitní negaci pomocí angl. *without* – českého *bez* nebo *bez toho, že*) a srovnávání („standard of comparison“) označuje za tzv. „negative polarity items“ společně s tzv. free choice indefinity (Strachoňová 2017). Tyto kontexty označuje jako „non-specific“. Dále zohledňuje známost referenta u mluvčího – tyto kontexty označuje jako „specific“. V našem pojetí budeme s pojmy specificita–nespecificita pracovat odlišně, jde nám zde o to pokrýt postulované kontexty.

Zde je třeba zmínit hlavní zdroj pro naši pozdější koncepci, kterým je teorie závislých indefinit („dependent indefinites“) (Farkas 1997). Jde v zásadě o kombinatoriku různých jazykových elementů (kvantifikátorů, aktuálního členění, predikátů a jejich typů apod.), které mají schopnost způsobovat systematickou variaci referenční hodnoty dané neurčité fráze a tím spoluurčovat její (potenciální) referenční hodnotu. Bereme tento koncept a dále upravujeme pro naše potřeby.

2.4. Distributivnost a variace

Podobné kontexty navrhnou také autoři Farkas a Brasoveanu (2019, s. 5) ve své koncepci operátorů mající vliv (dosah – „scope“) na specificitu reference. Takové kontexty uvádějí 4: distributivní kontext, kontext „chtění“, kondicionál nebo potenciální (nereálný) kontext a negaci. Distributivní kontexty jsou takové, kdy přiřazujeme referentům různé objekty, nejčastěji za přítomnosti kvantifikátoru. Vezmeme-li zažitý Hlavsovův příklad (1975)

⁶ Současně poukazuje na nemožnost determinace v takových kontextech pomocí *jakýsi*.

- Každé dítě splnilo *nějaký* úkol.

bude pro nás obtížné chápat referenci *nějaký úkol* jako jedinečnou (existuje jeden úkol s vlastnostmi *v*, pro který platí, že ho každé dítě splnilo), spíše se přikláníme k tezi, že „úkolů“ bylo několik, ale ne nutně jeden unikátní pro každé dítě. Referent zde tedy bude variovat v závislosti na kvantifikátoru *každý*. Přisuzujeme zde indefinitu *nějaký* podobnou funkci, jakou postuluje Pereltsvaig (2008) ruskému *-nibud'*. Budeme-li tedy mít příklad,

- Každého se zeptal na *nějakou* věc. (přeložil a upravil M. M.)

daná „věc“ bude variabilní díky značení ko-variace („marker of co-variation“).

„As noted above, the variable introduced by the Russian *-nibud'* indefinite may co-vary with an individual variable. For example, the sentence (2b) above receives the distributive interpretation (i.e., every person in the relevant domain was asked about some thing or another, not the same thing for different people).“ (Pereltsvaig, 2008)

Je třeba říct, že mluvíme o jedné možné interpretaci, a to, jak naznačíme u dosahové specificity, o interpretaci na základě nízkého dosahu, tedy že mezi referenty je variace. Je zde totiž ještě vysoký dosah („wide scope“), podle kterého bude existovat pouze jedna *věc*, nebo jeden *úkol*, který dané děti splnily.

2.5. Epistémická specificita a její proživatel

Viděli jsme, že bez subjektu mluvčího a jeho vědomosti povaze o referentu se v zásadě neobejdeme jak u definice neurčitého zájmena, tak u dalších operací. Haspelmath (1997), Hlavsa (1975), Pergler (2014), Adamec (1980) a další tento faktor berou v potaz (u Hlavsy se s ním setkáváme méně). Pro naše pojetí se tedy budeme muset zabývat tím, jak tento konstituent významu funguje. Jde v zásadě o pragmatickou složku významu, neboť mluvčí tím dává najevo svůj postoj k referentu (pokud mluvčí determinuje např. vlastní jméno indefinitem *nějaký*, pragmatický znak toho bude zřejmě to, že daného člověka nezná).

Důležitým aspektem specificity je její proživatel, jinými slovy je to takový subjekt, skrze kterého probíhá daná nevědomost nebo jiná pragmatika. Jedná se o faktor, který je nutné zpracovat pro naše účely. Samotná problematika sahá až do literární teorie (např. Doležel 1993, Hrabal 2012) a popisovat ji v celé komplexnosti není v našem zájmu. Rozlišujeme tedy tři typy těchto proživatelů: vypravěče, postavu příběhu a vypravěče, který zároveň figuruje v příběhu jako postava, přičemž typ proživatele určujeme dle jednotlivých výskytů v komunikační situaci a v příběhu. Vezměme smyšlený příklad:

- Vstoupil do místnosti a uviděl *nějakého* člověka, jak vyskakuje oknem.

Takový příklad budeme interpretovat tak, že proživitelem epistémické specifity je postava příběhu, nikoliv vypravěč., pokud z kontextu nebude zřejmé, že proživitelem skutečně vypravěč je.

2.5.1. Pragmatika ignorance, indiference, irelevance a I3

Koncepci pragmatiky přebíráme z definic⁷ SSJČ a MČ2, které jsme zmínili, a od M. Aloni (2007), která se zabývá implikacemi neurčitých zájmen, ale také sémantikou některých logických operátorů. Její teorie se zakládá na Griceových konverzačních maximách, především na maximě kvantity (Nekula 2017). Aloni představuje zdůvodnění podobné vývojovému diagramu:

- Mluvčí *m* řekl: „A nebo B“, místo informativnějšího „A“, nebo „B“. Proč?
- Předpokládejme, že „A“ je relevantní pro dané záměry diskurzu a že *m* věděl, že „A“ platí. *M* tedy měl říci „A“, a ne „A nebo B“.
- Tedy: Buď je „A“ irrelevantní (indiference), nebo mluvčí *m* neví (nemá evidenci), že „A“ platí (ignorance).
- Nebo má mluvčí *m* další důvod domnívat se, že může platit i „B“. (Aloni 2007, upravil a přeložil M. M.)

Tuto koncepci upravujeme v kontextu našeho indefinita. Představme si, že mluvčí řekl *nějaký pes* místo např. *teriér* nebo *Fík*. Proč? Předpokládejme, že pod referencí *nějaký pes* se skutečně skrývá *Fík*. Pokud mluvčí věděl, že tomu tak je, měl tedy místo *nějaký pes* uvést prostě *Fík*. Odtud se „diagram“ výše s naším výkladem shoduje.

Pro demonstraci indiference můžeme zvolit příklad:

- Have you ever kissed a Russian or an American? (Aloni 2007)⁸

Vidíme, že se reference daných entit zmíněné národnosti vyznačuje prvky generičnosti – jde nám o třídu prvků, ne o jeden konkrétní z dané třídy. Takovou třídu (množinu) spojuje nějaký znak, v tomto případě znak národnosti. Reference se navíc nachází v dosahu otázky. Můžeme

⁷ Ze SSJČ abstrahujeme „nic bližšího není známo“ na ignoranci, „nic bližšího se úmyslně neříká“ na irelevanci a „nezáleží na tom, jaký“ na indiferenci, podobně pak z MČ (Komárek a Kořenský 1986, s. 97).

⁸ Chápeme, že Aloni zde jde o libovolnost výběru mezi „a Russian“ a „an American“ – její koncepci tedy do značné míry upravujeme.

si všimnout určité spojitosti mezi Hlavsovým operátorem *Var* a naším pojetím indiference – spojitost prvků množiny na základě společného znaku.

Aloni chápe irelevanci a indiferenci zaměnitelně, my se však chceme přidržet interpretace na základě předchozích ocitovaných autorů: Indiferenci chápeme jako libovolnost daného prvku třídy, z níž probíhá výběr jednotlivých entit. Hlavním signál pro takovéto chápání je generičnost prvku, kdy mluvčímu nezáleží na referenční hodnotě, ale jde mu právě jen o danou třídu. Důležité zde je, že všechny prvky množiny spojuje nějaký společný znak – pro referenci *nějaký Američan* bude (dle kontextu) důležitá vlastnost „být Američan“. Na druhé straně irelevanci chápeme jednoduše tak, že popsat (blíže určit) povahu daného referentu není v daném diskurzu v daném okamžiku relevantní. Taková situace může nastat např. v neautentickém příkladu: Mějme dva mluvčí, kteří se vrací společně z návštěvy známého. Proběhne mezi nimi tato výměna:

- A: Slyšel jsi, co nám říkal o tom akváriu? Že si tam chce pořídit *nějaké* kaktusy (nebo co).
- B: Slyšel. Říká nám to přeci často, že tam chce opuncie.
- A: Dobře, kaktusy, opuncie, ale proč si tam radši nedá zvíře?

V takové situaci jednak nebude nutné znovu opakovat, o jaké entity typu „kaktus“ se jedná (oba aktéři byli bezprostředními svědky dané předcházející promluvy) a zároveň mluvčímu může jít o zcela jiné skutečnosti než o povahu kaktusu, např. proč si daný člověk do akvária raději nepořídí zvíře. Není tedy pro daný diskurz důležité dopřesnit povahu „kaktusů“ – v odpovědi mluvčího A může také stát „To je jedno, kaktusy, opuncie...“. Je třeba říct, že takové pojetí pragmatiky indiference a irelevance se může překrývat. Zejména irelevance je poměrně mezní záležitost, věříme však, že toto oddělení bude produktivní. Článek Ludmily Uhlířové, který se věnuje souhrně determinátorů *nějaký a ten* k tomu dává opodstatnění:

„Determinátor *nějaký*, resp. sled determinátorů *nějaký ten* zpravidla navíc nese různé pragmatické odstíny, např. rezervovanost mluvčího k sdělovanému obsahu, vyslovení vědomí o nepřesnosti, neúplnosti, neurčitosti až náhodnosti sdělované informace, popř. to, že nezáleží na tom, o jaký referent přesně jde; u substantiv s kvantitativní sémantikou vystupuje do popředí příznak přibližnosti, nepřilíš velkého počtu nebo nepřilíš velké míry předmětu.“ (Uhlířová 1992)

Jako poslední modus pragmatiky pro naše potřeby nám zbývá ignorance. Krom již zmíněného významu (kdy mluvčí nemá pro nějaké tvrzení evidenci) přidáváme jako syntézu z předchozích zdrojů (zmíníme např. Haspelmath 1997 a „specific context“): mluvčí nezná povahu referentu, není jej v dané době diskurzu schopen určit, popř. zná povahu referentu, ale nevěří jí, pochybuje

o ní anebo je logicky a epistémicky nemožné, aby povahu referentu znal. Pragmatika ignorance je stěžejní pro naše pojetí epistémické specificity, resp. nespecificity – epistémicky specifický bude takový referent, pro kterého neplatí předchozí definice, resp. takový, pro kterého lze implikovat, že pro jeho referenci neplatí pragmatika ignorance.

Pro naši koncepci je třeba navrhnout ještě jeden podtyp pragmatiky pro takové případy, kdy nelze rozhodnout mezi předchozími třemi typy nebo kdy lze referenci popsat na základě všech tří. Navrhujeme tedy podkategorii pragmatiky I3, která kombinuje předchozí tři mody.

2.5.2. Dosahová specificita

U dosahové specificity („scopal specificity“) vycházíme z teorie autorů Farkas a Brasoveanu (2019). Jde v podstatě o výrazy (kontexty), které jsme v předchozích kapitolách zmínili u Hlavsy aj. Tyto výrazy mají schopnost učinit fráze nespecifickými („nonspecific“), pokud je daná fráze v dosahu takového výrazu. Mezi takové výrazy tedy řadíme kondicionály, imperativy, negace (jak za přítomnosti negačního morfému *ne-*, tak pomocí výrazů *bez* nebo *bez toho, že*), modální a fázové výrazy, výrazy pro srovnání (*x* je jako *y*), kvantifikátory značící distributivnost, otázky a další, kterým se dále budeme věnovat. Dosahová a epistémická specificita spolupracují na utváření významu – pokud bude daný výraz dosahově specifický, zbývá epistémická specificita, aby „doložila“ význam determinace pomocí indefinita *nějaký*. Pokud je výraz ale současně dosahově i epistémicky specifický, přisuzujeme mu jinou (snad i jemněji rozlišenou) pragmatiku, než jakou se zde zabýváme.

3. Naše pojetí – teorie licencí a licencorů

Naše pojetí kombinuje prvky předchozích konstituentů významu indefinita *nějaký*, přičemž některé upravujeme (jako je tomu u pragmatiky) a jiné skládáme z dalších teorií. Tato teorie je orientována jak na kontext užívání indefinita, tak na význam indefinita samotný v souhře s kontextem – konkrétně se řídíme koncepcí Farkas (1997) o závislosti indefinit na „dosahu“ určitých výrazů v kontextu. Systém, se kterým pracujeme, bychom mohli nazvat trojúrovňový, ale hierarchie zde nehraje velkou roli. Každému kontextu, ve kterém se vyskytuje naše indefinitum (kontextem míníme také dosah výrazů „ko-variace“), připisujeme určité vlastnosti, které lze popsat na základě předchozích popsaných studií. Dominantní výrazy těchto kontextů (mohli jsme již vidět např. kondicionál nebo kontext „chtění“) nazýváme licencory⁹ – výrazy, které licencují užití indefinita, resp. pod jejichž užitím bude mít naše indefinitum nízký dosah („narrow scope“) (Farkas a Brasoveanu 2019). Každý takový licencor může být nositelem nějaké licence – kategorie, která má za úkol popsat šířeji daný kontext. Budeme-li mít licencor v podobě modálního *must*, ukážeme si, že neexistuje pouze jedna možná licence nebo její kombinace, ve které se takový licencor bude vyskytovat.

Na tomto základě tedy navrhuje tyto licence: licenci EPIST pro popis epistémického stavu proživatele (vědění, myšlení aj.) a situací, do kterých vstupuje (také ve smyslu epistémické modality), licenci ROOT pro vyjádření plánování, potenciálního budoucna, ve smyslu ROOT modality (okolnostní) (Błaszczyk a Karlík 2017) – rozdíly mezi EPIST a ROOT charakterizujeme později, prozatím budeme rozlišovat EPIST jako licenci (modalitu) orientovanou na mluvčího, příp. jiného proživatele epistémického postojů, a ROOT jako licenci orientovanou na subjekt. Mezi další licence „prvního řádu“ patří HAB, habituální licence označující silné opakování (silné ve smyslu pravidelné, zvyk apod.), ITER¹⁰ jakožto licence označující trvání, které má slabší povahu pravidelnosti, licenci FUT, jejímž primárním licencorem je sloveso ve futuru¹¹, licenci DISTR pro distributivní charakter reference a licenci COMP pro kontexty, ve kterých probíhá srovnávání („standard of comparison“, Haspelmath 1997, s. 52).

⁹ Slovo „licencor“ přejímáme z angličtiny ve významu „poskytovatel licence“: „a person or organization who gives another person or organization official permission to make, do, or own something[.]“ (Cambridge University Press)

¹⁰ Rozdíl mezi ITER a HAB pak může spočívat ještě v reálných nebo nereálných kontextech. Zatímco ITER bude spíše inklinovat k reálným situacím, HAB může spíše generalizovat na základě např. nějaké implikace z předchozí zkušenosti.

¹¹ Tuto licenci určujeme v takových kontextech, kde nelze určit licenci pomocí jiného licencoru, který by určoval ROOT kategorii.

Do další úrovně pak následují provedení těchto licencí. Zde rozlišujeme mezi explicitním EXPL provedením licence, a implicitním IMPL. Dále rozlišujeme Q – kontext otázky a COND – kontext kondicionálu.

Poslední úroveň je nejméně ukotvena – přijdou do ní konkrétní provedení licencoru/kontextu, tedy např. u implicitních licencí mody pragmatiky (IGN pro ignoranci, IND pro indiferenci a IR pro irelevanci), u explicitních pak V jakožto slovesný licencor, V+NP jako verbonominální licencor¹², dále jsou to provedení NEC a POS (resp. V-NEC a V-POS) – modální slovesa nutnosti (jako *muset, mít* apod. – z angl. *necessity*) a možnosti (jako *moci, smět* apod. – z angl. *possibility*), sem řadíme i výrazy *možná* a *určitě* do neslovesného provedení. V neposlední řadě je to provedení QUANT (v kontextu se vyskytuje licencor v podobě kvantifikátoru), negace u slovesa V.neg nebo negace v podobě částice *ne* (NEG) a dále jsou to provedení svého druhu, které bylo třeba utvářet *ad hoc*, jako jsou např. adjektivní nebo adverbialní licencory ADJ, ADV a REST pro „zbytková“ provedení. Typ REST by se dal definovat negativně jako provedení licence, které není žádné z předchozích.

Je třeba říct, že při volbě licence se automaticky neřídíme formální stránkou problematiky (bylo by nežádoucí tvrdit, že každý kontext s kondicionály je automaticky nereálný, a tedy musí spadat do jedné určité kategorie licencí), ale zohledňujeme i sémantiku propozic a kontextů společně s pragmatikou. Může se také stát, že se v daném kontextu vyskytne více licencorů najednou. V takovém případě volíme (kde je to možné) kombinaci různých licencí, nebo vybíráme primární licencor, kterému přiřkneme nejvyšší vliv na nespecificitu a referenční variaci. Licence tedy mohou vypadat jako EPIST-EXPL-REST, nebo HAB-EXPL-ADV, EPIST-Q, ROOT-REST-V, EPIST-EXPL-V apod. Nejdůležitější jsou tedy především první dvě „úrovně“ licencí.

Ještě dodáme, že zkratky licencí vyvozujeme z anglických názvů podle názvu ROOT modality a zároveň z důvodu, že se některé názvy licencí shodují s jejich českými (resp. latinskými) variantami (např. EPIST, HAB, ITER).

3.1. Explicitnost a implicitnost

Za explicitní licenci považujeme takovou, ve které se nachází explicitně vyjádřený licencor, vůči němuž má *nějaký* nízký dosah. V takovém případě určujeme dosahovou nespecificitu. Naopak u implicitní licence se žádný takový výraz nevyskytuje a jsme odkázáni na implikaci

¹² Je třeba dodat, že verbonominální licencory zde bereme v širokém slova smyslu, a ne v tradičním pojetí syntaxe – jde zkratka o souhru nominální fráze a slovesa.

z kontextu a světa daného diskurzu, abychom určili pragmatiku daného výskytu, která by měla takový výskyt licencovat. Provedení takové licence pak závisí na pragmatice – třetí „úroveň“ je potom tedy buď IGN, nebo IND, nebo IR, nebo podkategorie pragmatiky – I3.

Mezi implicitní licence řadíme EPIST, HAB, ITER a DISTR, které nemají ve svém dosahu explicitní licencor. Máme za to, že tyto licence lze vyjádřit implicitně – u EPIST kategorie např. přes kontext nebo svět diskurzu, u zbylých např. elipsou v souhře s kontextem:

- To je celý Petr. Když ho *nějaký* člověk obtěžuje, nikdy to nedá najevo.

Zde vidíme absenci doplňujícího *vždy, vždycky* ke *když*. Implicitně tedy určíme licenci HAB, protože se daná událost zřejmě odehrává pokaždé za zmíněných podmínek. Implicitní EPIST licenci můžeme vyjádřit na neautentickém příkladu:

- Jednou jsem ho slyšel recitovat *nějakou* báseň.

Odtud usuzujeme, že přestože mluvčí báseň slyšel, zřejmě nezná její název nebo autora. Mezi provedení implicitní EPIST licence řadíme naše mody pragmatiky – rozlišujeme tedy implicitní ignoranci, indiferenci, irelevanci a podkategorii I3. Naproti tomu explicitní provedení příkladu výše by mohlo být takové:

- Jednou jsem ho slyšel recitovat, ale asi to byl *nějaký* text písničky, a ne báseň.

Zde vidíme nejistotu ohledně povahy recitovaného textu vyjádřenou pomocí explicitního licencoru *asi*.

3.2. Licence EPIST

Licence EPIST zastupuje tedy epistémický stav proživatele, kdy je pro nás důležité jeho nevědomí o povaze referentu, tak jak jsme popsali výše. Ukážeme to na neautentickém příkladu:

- Dnes byl u nás *nějaký* člověk, kterého já sice neznám, ale s bráchou si tykal.

Vidíme zde explicitně vyjádřenou nevědomost mluvčího o daném referentu pomocí slovesa *neznám* směřujícímu k *člověk*. Pro tuto licenci je také zásadní proživatel epistémické nepsecificity, jak jsme již zmínili výše, kterým zde může být (podle komunikační situace, místa ve světě diskurzu apod.) vypravěč, postava příběhu nebo vypravěč jako postava v příběhu.

3.3. Licence ROOT a FUT

Licence ROOT se oproti EPIST liší tím, že se nevztahuje k epistémickému stavu mluvčího, ale spíše k budoucnu, k plánům, záměrům. Patří sem i modální slovesa. Oproti epistémické variantě s modálními slovesy se ale ROOT kategorie liší tím, že je vztažena „k času poskytovanému hlavním časem věty“ (Blaszczyk a Karlík 2017). Epistémická modalita je ale vztažena k času promluvy. To můžeme demonstrovat na následujících příkladech:

- A: Neviděl jsi Petra?
- B: Neviděl. Musel odejít ještě před přípitkem.

V tomto případě mluvčí B může např. ukazovat na zbývajících sklenici s nápojem a usuzovat, že patřila Petrovi. Vyvozuje tedy (ze svého epistémického stavu a z jemu přístupných důkazů) událost tak, jak se mohla uskutečnit – je tedy možné při takové interpretaci větu číst jako „Určitě odešel ještě před přípitkem“. Podíváme-li se na následující příklad, mluvčí B vyjadřuje záměr, plánování, které se již uskutečnilo:

- A: Jdeš pozdě.
- B: Musel jsem ještě něco vyřídit.

Vedle modálních výrazů sem ještě řadíme výrazy jako *hodlat*, *chtít*, *zamýšlet* apod. (Blaszczyk a Karlík 2017). Licence FUT zastupuje takové případy, kdy není plánování (budoucnost) vyjádřeno jinak než budoucím časem, ať už za přítomnosti pomocného *být* nebo dokonavého slovesa.

3.4. Licence HAB a ITER

Tyto licence jsou si významově velmi podobné – rozlišujeme v silném a slabém opakování nebo pravidelném a sporadickém opakování. Za příklad silného opakování považujeme neautentický příklad:

- Vždycky si v cukrárně koupil *nějaký* zákusek.

Daná událost se tedy odehrála se silnou pravidelností vždy, když např. daný člověk šel do cukrárny – tedy licence HAB. Oproti tomu slabé opakování (iterativnost – trvání) by bylo například:

- Vešel dovnitř, občas zkontroloval *nějakého* pracovníka a zase odešel.

Vidíme, že daná událost se odehrála pouze jednou a měla ukončené trvání. Neopakovala se tedy pravidelně. Současně také dodáváme, že i u těchto licencí dochází k variaci referentů. Zde se to však děje přes „čas“ nebo „události“, se kterými bude referent variovat.

3.5. Licence COMP

Takové kontexty mohou být vyjádřeny pomocí ekvivalence („X je jako *nějaký* NP“) nebo pomocí komparativu („X je lepší než“). U komparativu však váháme, zda jeho provedení nebude spadat spíše do licence ROOT, protože podle kontextu může značit potenciálnost – „Pokud by nastala situace S, je X lepší než *nějaký* Y“. K takové interpretaci budeme přihlížet dále při anotaci.

3.6. Licence DISTR

Tuto licenci lze demonstrovat opět na Hlavsově příkladu:

- Každé dítě splnilo *nějaký* úkol.

Dochází k distribuci úkolů mezi děti, přičemž povaha úkolů zde bude variovat díky kvantifikátoru *každý*.

3.7. Implicitní licence

Mezi implicitní licence řadíme znovu kategorii EPIST, která není vyjádřena explicitním licencorem, dále HAB, ITER a DISTR. Máme za to, že takové licence lze vyjádřit implicitně – u EPIST přes kontext nebo svět diskurzu, u zbylých např. elipsou v souhře s kontextem:

- To je celý Petr. Když ho *nějaký* člověk obtěžuje, nikdy to nedá najevo.

Zde vidíme absenci doplňujícího *vždy*, *vždycky* ke *když*. Implicitně tedy určíme licenci HAB, protože se daná událost zřejmě odehrává pokaždé za zmíněných podmínek. Implicitní EPIST licenci můžeme vyjádřit na neautentickém příkladu:

- Jednou jsem ho slyšel recitovat *nějakou* báseň.

Odtud usuzujeme, že přestože mluvčí báseň slyšel, zřejmě nezná její název nebo autora. Mezi provedení implicitní EPIST licence řadíme naše mody pragmatiky – rozlišujeme tedy implicitní ignoranci, indiferenci, irelevanci a podkategorii I3.

4. Korpus a subkorpus

Pro účely výzkumu jsme zvolili kvantitativní metodu založenou na korpusové analýze pěti set výskytů indefinita *nějaký*. Analyzovaná data byla beletristického charakteru, konkrétně se jedná o díla vydávaná v českém jazyce mezi lety 1999–2019. Jako výchozí korpus jsme zvolili nejnovější SYN2020 a z něj potom utvořili subkorpus již zmíněného charakteru o velikosti 39 669 631 pozic.

Důvodem pro takto zvolená data byla teze, že beletrie bude co do variant komunikačních situací pestřejší, ale zároveň se bude také snažit „simulovat“ mluvený jazyk, pokud nám jde o neurčitou referenci a pragmatiku. Dalším významným argumentem pro volbu dat bylo, že bude snazší rozpoznat povahu komunikační situace, která je ukotvena v širším kontextu, než jaký nabízí např. korpus typu ORAL, který nenabízí např. popis děje mimo promluvy. Posledním důvodem je vzrůstající frekvence užívání slova *nějaký* od roku 1998–2017, která se z 325,82 ~ 335,69 výskytů na milion slov zvýšila na 466,96 ~ 480,42 výskytů na milion slov (Machálek 2019). To by tedy mohl být důvod domnívat se, že dochází k sémantickému vyprazdňování slova *nějaký*. Naše analýza však není diachronního charakteru, a pro účely této práce se touto problematikou nebudeme zabývat.

Bereme v potaz, že takový vzorek není kvůli své homogenosti příliš reprezentativní. Podíváme-li se však na frekvenci užívání podle textového typu (Machálek 2019), zjistíme, že výraz *nějaký* je přibližně dvakrát častější v beletrii než v publicistice či oborové literatuře. Největší podíl na frekvenci užívání má pak mluvený jazyk. Omezujeme tedy výsledky naší analýzy pouze na beletristickou vrstvu jazyka, kde lze očekávat, že sémanticko-pragmatická anotace bude výrazně snazší právě kvůli větší koherenci textu, menší fragmentárnosti a menšímu výskytu výplňkových výrazů.

4.1. Vzorek

Analyzovaných 500 výskytů se ve skutečnosti skládá ze vzorku 100 a 400 tokenů. Důvodem pro to bylo postupné experimentování se zkoumanými kategoriemi a výsledky, ale také další odhady, které poskytnuly základ pro celkovou anotaci. Oba vzorky byly vyhledány tak, aby se navzájem nepřekrývaly, a nedošlo tak ke shodě dvou výskytů. U obou skupin bylo předmětem vyhledávání lemma *nějaký*, přičemž takové lemma obsahuje další sublemmata *nějaký* a jeho nespisovnou variantu *ňáký*. Vzorky byly pro vyšší variabilitu výskytů dvakrát promíchány a poté bylo náhodně vybráno 400 a 100 příkladů.

4.2. Anotace

Pro výsledky korpusové analýzy bylo třeba sestavit sadu kategorií, které budou zkoumány na daném vzorku a které budou relevantními konstituenty významu. Takové kategorie pokrývají škálu od základních mluvnických, vztáhnutých pouze k dané substantivní frázi, až po kontextové prvky, které se vztahují k místům v textu, která jsou vzdálenější od substantivní fráze. Jejich kombinatorika může nabízet klíč ke čtení některých tendencí, které se vyskytují v kontextech našeho indefinita:

„Manifestuje se [determinace] jednak na jménech v referenčních pozicích (nominální determinace, k jejímž prostředkům patří i naše determinátory *Ø*, *nějaký*, *jakýsi*), jednak na větném predikátu (verbální determinace, jejímiž prostředky jsou zvl. časy, vidy, aktionsarty aj.); v konečné instanci ovšem o souhře a distribuci verbálních a nominálních determinátorů rozhoduje zakotvenost výpovědi v určité komunikační situaci (a na determinaci se tedy podílejí i jevy patřící do sféry aktuálního členění).“
(Perissutti 1996)

V rámci analýzy byly samozřejmě anotovány i licence, jak jsme popsali v kapitole 3. Tyto výsledky prezentujeme dále.

4.2.1. Větněčlenská funkce

Kategorii větněčlenské funkce jsme popsali na základě závislostní syntaxe (Daneš a Hlavsa et al. 1987) a Funkčního generativního popisu (Panevová et al. 2014), přičemž se držíme tradičního školského pojetí pojmenování větných členů, které rozšiřujeme o vysokoškolskou praxi.¹³ Celá substantivní fráze může zastávat celou škálu větněčlenských funkcí, samotné indefinitum je však (z povahy typu tohoto determinátoru) značně omezeno (nejčastěji bude zřejmě zastávat shodný přívlástek). Proto je efektivnější určovat funkci celé substantivní fráze determinované zájmenem *nějaký*, abychom určovali povahu referentů, a ne samotného zájmena.

4.2.2. Sémantická role

Kategorie sémantické role reprezentují funktoxy, přičemž jejich určení bylo provedeno na základě Anotátorské příručky Pražského závislostního korpusu (Mikulová et al. 2005). Doplnění větných členů o funktoxy považujeme za nutnou praxi, jelikož představují komplementární součást k jejich formálnějšímu postavení. I zde byla určována sémantická role celé substantivní fráze, a ne pouze indefinita *nějaký*.

¹³ Takové změny čítají např. jemnější rozlišení příslovečných určení nebo formálněji založení přístup, oproti jednoduššímu založení slovnědruhového (máme zde na mysli pomůcky typu „podmětem a předmětem jsou substantiva“).

4.2.3. N a NP

Do kategorie N řadíme hlavu nominální fráze (Veselovská 2017), která zpravidla bývá substantivem. Určujeme zde ovšem také číslovky (výskyty typu *nějakých sto metrů*), protože v našich kontextech více odpovídají hlavě fráze než např. následná jednotka. Jde především o to vystihnout povahu referentu: Naše predikce je taková, že substantivní fráze s *nějaký*, jejichž hlavou bude např. běžné substantivum (*nějaký muž*), se mohou referenčně chovat jinak než již zmíněné fráze vyjadřující míru nebo počet nebo fráze typu *nějaký čas* apod. Perissutti navrhuje rozdělení na heterogenní a homogenní prvky, přičemž postuluje, že modální kontexty, které nepředpokládají existenci referentu, který je heterogenního charakteru, tj. „jednotlivé prvky mají svérázný charakter“ (1996), vyžadují doplnění indefinita *nějaký*. Je tedy pravděpodobné, že mezi referenty bude kvalitativní rozdíl, a proto je pro nás důležité zachycovat je samostatně. V naší analýze jsou hlavy jmenných frází zaznamenány v nominativu, rozlišováno je pouze v čísle.

Jmenná fráze je naopak zachycena tak, jak se autenticky vyskytuje ve větě. Pokud je hlavou jmenné fráze substantivum, které je následováno přívlastkovou větou k němu se vztahující, je NP zachycena s celou vedlejší větou. Při eliptických vyjádřeních („Víte, kolik je v plotě kolem kasína děr, náčelníku? Desítky. *Nějaká* musí být i tady.“) je do N zachycena hlava, která se nachází v jiném kontextu než v NP s *nějaký*. V samotné NP je pak pouze indefinitum.

K určování referentů v dosahu NP jsme určovali také gramatické číslo. Jak můžeme vidět u Hlavsy (1975, s. 64), gramatické číslo může hrát roli v bližším vymezení povahy reference. Jde nám především o to zjistit, zda existuje nějaká tendence mezi singulárovými a plurálovými tvary, která by byla postihnutelná za pomoci našich určovaných kategorií. K číslu určujeme také pád, neboť tyto kategorie považujeme za bazální konstituenty významu, které můžeme do kvantitativní analýzy snadno zanést.

4.2.4. Predikátové kategorie

Jako predikát byly určeny takové slovesné fráze, na kterých je závislá naše neurčitá NP. Zde je třeba dodat, že ačkoliv se technicky vzato nejedná o složené predikáty, pokud je NP závislá např. na infinitivu, jako predikát určujeme sloveso společně s daným infinitivem¹⁴ (z důvodu přehlednosti). S predikátem určujeme slovesné mluvnické kategorie, neboť téměř všechny (jak ukážeme později) mohou mít vliv na povahu reference.

¹⁴ Např.: *snažíme se vymyslet* NP.

4.2.5. Určované kontexty výskytů

Zvláštní anotovanou kategorií tvoří negace. Zde jsme určovali jak negaci za pomoci negačního morfému *ne-*, ale také nepřímou negaci (příklady typu *bez toho, že* apod.). Jejich přítomnost byla zaznamenávána jednoduchým binárním způsobem: 1 – negace je přítomna, 0 – bez negace. Stejně tomu bylo v určování epistémické a dosahové specifity, tedy 1 – příklad je v daném typu specifický, 0 – příklad specifický není. S tím souvisí i určení proživatele dané specifity nebo pragmatiky, kdy určujeme postavu příběhu, vypravěče a vypravěče jako postavu příběhu.

V naší anotaci jsme také zaznamenali několik různých typů výskytu našeho indefinita od značení „přibližnosti“ (approx.), které se vyznačuje užitím *nějaký* pro signál neurčitého množství blížího se nějaké jednotce nebo číslu (*nějaký metr*), dále určení časového intervalu (*nějaký čas, doba, chvíle...*), syntaktický kontext neboli v jakých větách se daná NP vyskytuje (od vět vedlejších a jejich podtypů až po zjišťovací otázky aj.) a kontext, kde je výskyt indefinita doprovázen demonstrativem *ten* („nějaký ten“ kontext). Konečně na základě předchozích popsaných faktorů byla určena licence z námi navržené teorie.

5. Výsledky anotace – Licence

5.1. Neurčené příklady

Z 500 výskytů slova *nějaký* se nám podařilo určit 491 licencí. Můžeme tedy toto číslo považovat za celkový počet a za referenci pro procentuální srovnání výsledků. Z neurčených 9 výskytů lze vyvodit několik rozličných kategorií, které jsou ale téměř vždy unikátní pro jeden daný výskyt. Mluvíme např. o metajazykovém vyjádření:

1) A také *nějakému* tomu „hergot“ a „safraporté“ se nebránila /.../

Zde by mohl být referent (metajazykové „hergot“) licencován pomocí negace predikátu. Kvůli tomu, že ho nemůžeme s jistotou označit za individuum, se ale přikláníme k variantě nezahrnout tento výskyt do analýzy. Navíc, pragmatika dané propozice je těžko postihnutelná – považujeme za podstatnou definici Křížíkové, že výrazy determinované souslovím *nějaký ten* patří „do sféry společných znalostí mluvčího a adresáta, nikoli do úzké sféry bezprostředně předcházejícího slovního kontextu /.../“ nebo že se mluvčí „společné znalosti dovolává“ (Uhlířová 1992). Účel užití těchto determinátorů je zde zřejmě navození familiárnosti nebo jiný jemnější pragmatický odstín.

V dalších případech je charakter NP problematizován kontextovou specificitou dané fráze, kdy je referent explicitně popsán v předchozím kontextu, ale v následujícím je determinován indefinitem, nebo nelze určit komunikační situaci a pragmatiku z důvodu nedostatku kontextu (v našem případě mluvčí slyší pouze útržek konverzace běžců, které předbíhá), nebo ve výskytu dochází k porušení konverzačních maxim (Nekula 2017), kdy je řečeno „*nějaké x*“, ale bezprostředně potom je upřesněno „popravdě řečeno to nebylo *nějaké x*, ale *y*“.¹⁵ Dále je užití neurčité fráze motivováno imitací předchozí promluvy za účelem vyvrácení možných negativních konotací („není to jen tak *nějaké x*“). V neposlední řadě jsou to takové příklady, které jsou naprosto zřejmě epistémicky specifické, vyskytují se jako konkrétní referent v příběhu, ale přesto jsou determinovány pomocí *nějaký*, nebo výskyty, kde u našeho indefinita převažuje emoční pragmatika (převážně v pejorativním smyslu). A konečně jde o jeden výskyt, který svou povahou zabraňoval interpretaci – jde o scénickou poznámku divadelní hry, která má návodný charakter.

¹⁵ Např.: „Po jeho odchodu se *nějakým* zázrakem Věra na moment jakoby probrala. Po pravdě řečeno, nebyl to ani tak zázrak, jako síla mateřské vůle.“

Je třeba říct, že ačkoliv jsme nebyli schopni určit licence u všech 500 výskytů, ostatní určované kategorie neurčených 9 výskytů jsme většinou byli schopni postihnout, a proto je můžeme zařadit do celkových počtů u jiných analýz (např. u výskytů v kontextu „nějaký ten“, gramatického čísla aj.). U každého výčtu četnosti budeme pro jistotu uvádět celkový počet určených.

5.2. Licence dle explicity a kategorie

Za nejvýraznější výsledek naší analýzy považujeme převažující počet explicitních licencí nad implicitními (pragmatickými), jak je vidět v následující tabulce:

TYP LICENCE	POČET URČENÝCH
EXPL	339
IMPL	152
CELKEM	491

Jak vidíme, poměr explicitních a implicitních licencí je přibližně 2:1. Je pro nás zásadní, že převažují kontexty s *nějaký*, které jsou pod dosahem některého licencujícího výrazu. Následující tabulka ukazuje rozpození jednotlivých typů licencí napříč kategoriemi:

EXPLICITNOST	TYP LICENCE	POČET
EXPL	EPIST	108
	EPIST-Q	47
	ROOT+FUT	122
	COMP	23
	HAB	16
	ITER	20
	DISTR	3
IMPL	EPIST	133
	HAB	4
	ITER	12
	DISTR	3

5.3. Licence kategorie EPIST

5.3.1. Ignorance a licence EPIST-EXPL-REST

Není překvapením, že nejvíce licencí se pojí s kategorií EPIST. Podíváme-li se na pragmatiku explicitně určených EPIST výskytů, zjistíme, že ze 108 výskytů jich vykazuje pragmatiku ignorance celých 88. Na konstituování epistémické nespecificity se podílejí licencory s povahou spojek vyjadřujících nejistotu (*jestli, pokud*), částice vyjadřující možnost, nejistotu či nevědomost apod. (*možná, asi, nejspíš, prý*) nebo hraniční příslovce-částice, která i přes svoji příslovečnou sémantiku nesou schopnost vyjádřit nejistotu nebo nevědomost (*zřejmě, určitě*).

- 2) „/.../ Jestli ti tu snad vznikla *nějaká* osobní škoda, rád ti ji vynahradím /.../“ (EPIST-EXPL-REST, ignorance)

V tomto případě můžeme vidět, že mluvčí neví, zda skutečně adresátovi nějaká škoda vznikla, z čehož plyne, že mluvčí nezná povahu takové škody. Mohl by také nastat případ, kdy mluvčí např. vidí něco poškozeného, ale neví, zda je daná věc adresátova nebo zda poškození dané věci značí pro adresáta škodu. Tak jako tak bude takový příklad epistémicky nespecifický. Pragmatika komunikační situace skrze mluvčího, který je pouze postavou příběhu, je tedy ignorance a výskyt je vyhodnocen na základě licencoru *jestli* jako výše uvedená licence. Všimněme si také druhé možné interpretace na základě částice *snad*, která se v kontextu s naším primárním licencorem zdá být redundantní. Druhotná licence, kterou zajišťuje ještě další kontextový výraz není neobvyklým jevem. V následujícím příkladu vidíme kromě již zmíněného licencoru také možnost interpretace na základě slovesného času futura:

- 2a) „Dej mi vědět, jestli si *nějaký* jména vymyslíš /.../“ (EPIST-EXPL-REST, ignorance)

V poslední kategorii licencorů-příslovcí narážíme na diskrepanci mezi jejich dvěma významy, a to na pomyslné škále od úplné jistoty či nepochybnosti po nejistotu až nevědomost.

- 2b) „Určitě pro to existuje nějaké jednoduché vysvětlení,“ pokračoval markýz. „Co na to říká Belvis?“ (EPIST-EXPL-NEC, ignorance)

- 2c) Zřejmě šlo o nějakou významnou událost. Barkinová si všimla, že si rytinu prohlížím. „Ceremoniál přijetí cizích vyslanců,“ vysvětlila. (EPIST-EXPL-POS, ignorance)

V příklad 2b) se licencor *určitě* vztahuje nejspíše k samotné existenci jednoduchého vysvětlení. *Nějaký* zde zamezuje identifikaci vlastností „jednoduchého vysvětlení“, a tedy implikuje, že

mluvčí tím, že zvolil indefinitum namísto samotného vysvětlení,¹⁶ jeho povahu nezná. Příklad 2c) zase implikuje nepochybnost nebo očividnost,¹⁷ anebo potencialitu a nejistotu. Mluvčí, který je zároveň vypravěčem, neví, zda je na rytině vyobrazena nějaká významná událost, nebo to ví, ale povaha této události mu není známa. Potvrzuje to i pokračování kontextu, ve kterém je objasněno další postavou příběhu, o co v rytině jde.¹⁸ Je třeba říct, že takovéto příklady spadají typově pod jiné typy licence, kterým se věnujeme v následujících kapitolách, a těmi jsou EPIST-EXPL-POS (v případě 2c) a EPIST-EXPL-NEC (v případě 2b). Zmiňujeme je zde pro znázornění ignorance v různých kontextech.

Zvláštní skupinu tvoří takové licence, které z velké části nezamítají znalost identity referentu nebo jeho povahy, určení, vlastností apod., ale připouští, že mluvčí nebo adresát mohou mít referent spojený s nějakou konkrétní vlastností v mysli. Takové licence mají často odlišnou třetí úroveň, v naší analýze jsme se však setkali i s licencí EPIST-EXPL-REST, která však vykazovala výkyv v pragmatice od čisté ignorance:

- 3) S PJem se kvůli té lampě pohádali. On říkal, že se k němu nehodí, jako by snad kdy měl *nějaký* styl nebo smysl pro krásu.

Příklad 3) jsme vyhodnotili na základě výše zmíněné licence. Ignoranci nám zde navozuje buď momentální, nebo dlouhodobá nevíra ve „styl nebo smysl pro krásu“ člověka, o kterém se mluví. Celá propozice nám vlastně říká, že mluvčí buď nevěří, že daný člověk měl „styl“, nebo že daný člověk měl špatný vkus. V obou případech však máme za to, že mluvčí může mít povahu „stylu“ v mysli jako mentální prvek, který však zamítá tím, co říká. V další interpretaci může ještě mluvčí odkazovat k víře člověka, o kterém se mluví, že měl nějaký konkrétní styl. Lze namítnout, že zde stojí jako primární licencor kondicionál, avšak běžný přítomný kondicionál označuje možnost, potenciálnost výpovědi – přikláníme se tedy k licenci EXPL spíše než COND. Pragmatiku takového příkladu jsme tedy vyhodnotili jako indiferenci, neboť mluvčímu může jít pouze o generický „styl“, o fakt, že daný člověk ho neměl. Podobně je tomu i v dalším příkladu:

- 3a) Není to jenom tím, že bych si přál, aby tahle prasklinka v miniatuře skupinky zápasníků – spleť zoufale máchajících slonovinových rukou a nohou – pocházela z toho, jak ji na

¹⁶ Ono vysvětlení by např. mohlo být: „Dveře se otevřely pomocí vichru zvenku.“

¹⁷ „takový, který je dobře vidět, poznat, zřetelný, patrný 1, očividný 1 /.../“ *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2021-18-07]. Heslo *zřejmý*.

¹⁸ Jinými slovy do toho místa v textu, kde čteme „vysvětlila“, zůstávají události na rytině neobjasněny, a tedy ani mluvčí nemůže s jistotou znát jejich povahu.

Charlesův zlatý koberec se čtyřmi větry upustila *nějaká* slavná osobnost v záchvatu vzrušení /.../ (EPIST-EXPL-REST, indifferencence)

Mluvčí si takovou uplynulou událost pouze přeje, aby se bývala odehrála, ale skutečně neví, jestli se tak stalo, či ne. Licence je tedy stejná, ale mění se pragmatika reference. „Slavná osobnost“ zde funguje pouze jako třída prvků – *nějaký* nelicencuje pouze ignorance, ale také indifferencence dané „slavné osobnosti“, její generičnost a neurčitost, ne nutně její neexistence v mluvčím toužené situaci.

Nejčastějšími licencory epistémické kategorie REST jsou *jestli* a *pokud*. Neřadíme je do licence COND, protože formálně vzato nejde o kondicionály. Necháváme je tedy společně s příklady svého druhu v této kategorii.

5.3.2. Licence EPIST-EXPL-POS

Zvláštní kategorii pro pragmatiku ignorance tvoří licence EPIST-EXPL-POS. Taková licence je určována tehdy, pokud v kontextu diskurzu mluvčí nabízí nebo implikuje možnost předcházející, stávající nebo nadcházející okamžiku promluvy. Pohybujeme se však i nadále v modu pragmatiky ignorance. Ze 108 EPIST licencí jsme určili 18 POS, přičemž nejčastějším licencorem byla částice *možná*, dále *asi*, *zřejmě*, *nejspíš*, méně častá pak *třeba*. Pokud slovo *možná* v dané propozici fungovalo jako adjektivum, zůstala licence nezměněná:

4) „Možná vysvětlení jsou dvě. Buď došlo k *nějaké* vzpouře, nebo je napadl někdo zvenčí.“

Vidíme, že zde mluvčí explicitně nabízí dvě možnosti. Není si jimi sice jistý (ignorance), ale přímo nevylučuje jejich skutečnost. Všimněme si podobnosti s již zmíněným diagramem Aloni (2007) – nápadný je také výskyt indefinit v obou možnostech, jak v „buď“, tak v „nebo“. Příklad 4a) typově přímo zastupuje licenci EPIST-EXPL-POS s pragmatikou ignorance:

4a) „/.../ Možná má *nějaké* židovské předky, nevím /.../“ (EPIST-EXPL-POS, ignorance)

4b) Možná přitom jako bonus získáte i *nějaké* to morální poučení. (EPIST-EXPL-POS, irrelevance)

Všimněme se rozdílů v času predikátů obou propozic – ve 4a) máme přezens, ve 4b) futurum. K licencoru *možná* se ve 4a) pojí také slovesný licencor *nevím*, který explicitně vyjadřuje jak dosahovou, tak epistémickou nespecificitu. Není tedy pochyb, že pragmatika tohoto příkladu se vyznačuje ignorancí. Příklad 4b) licencuje ignoranci částicí, ale nepřímou také slovesným časem, neboť futurum ze své povahy bude vždy epistémicky nespecifické – jde o nereálný,

neuskutečněný jazykový kontext.¹⁹ Pragmatiku tohoto příkladu jsme však vyhodnotili jako irelevanci kvůli spojení determinátorů *nějaký ten*. Předpokládáme, že v danou chvíli diskurzu je povaha „morálního poučení“ irelevantní, už jen proto, že o ní mluvčí předpokládá, že adresátovi bude více či méně známá, nebo si ji domyslí.

Příklady licencované typem POS se v korpusu vyskytují i ve slovesné formě V-POS, a to v podobě licencoru modálního *moci*. V naší analýze jde však pouze o 2 doklady, které lze interpretovat mnoha jinými způsoby než na základě této licence:

- 4c) „/.../ Naprostá většina lidí má z pavouků strach, nebo je alespoň nemá v zrovna v lásce. To těžko můžeme brát jako důkaz *nějakých* neobvyklých duševních schopností, ne?“ (EPIST-EXPL-V-POS, indiference)
- 4d) /.../ neboť mi bylo jasné, že se na mě z *nějakého* temného vchodu může kdykoli něco vrhnout. (EPIST-EXPL-V-POS, ignorance)

Jak ukážeme později, výskyt 4c) můžeme interpretovat dalšími dvěma způsoby: *Nějaký* zde stojí v dosahu zjišťovací otázky a zároveň v dosahu výrazu *těžko*. Druhá možnost je sice ambivalentní, nicméně se zde nabízí i interpretace na základě negace.²⁰ Výskyt i tak řadíme ke slovesným licencorům EPIST-EXPL-V-POS, kvůli výskytu modálního slovesa možnosti a zároveň kvůli nevíře vyjádřené mluvčím. Příklad 4d) lze zase interpretovat také na základě distributivnosti či iterativity – buď bude licencován na základě variability „temných vchodů“ (lze usoudit, že postava prochází kolem více než jednoho takového vchodu), nebo na základě výrazu *kdykoliv*, tedy na různosti situací, kdy se daná událost může odehrát. Stejně jako v předchozím příkladu i zde ponecháváme jako hlavní licencor modální sloveso, avšak interpretace pragmatiky může být dvojznačná – přikláníme se k ignoranci, nevědomosti mluvčího, možná je však i interpretace na základě indiference a libovольnosti výběru: „z *jakéhokoliv* vchodu“.

¹⁹ Za zmínku stojí srovnání běžného futura a futura vyjádřeného gramatickým přítomem – Vezměme neautentický příklad: „Dnes večer si nenařím na zítřek. Zítřka budu obědvat/obědvám v *nějaké* restauraci.“ Vidíme, že pragmatika obou příkladů bude rozdílná v míře specificity: V případě slovesného futura volba restaurace zřejmě zatím neproběhla, a tedy se bude vyznačovat silnou ignorancí. Přítomem může implikovat, že mluvčí byl např. pozván na oběd do konkrétní restaurace, jejíž povahu nebo jméno si zrovna nepamatuje.

²⁰ „Těžko“ jako např. „s výhradami“ nebo jako negace – „To můžeme s výhradami brát /.../“, anebo „To nemůžeme brát /.../“

5.3.3. Licence EPIST-EXPL-NEC a V-NEC

Společně s licenci POS stojí i licence NEC. Ze 108 EPIST licencí je 12 NEC, přičemž 7 z nich je licencováno modálním slovesem *muset*, tedy V-NEC. Příklad 4c) ukazuje licenci NEC bez tohoto slovesa:

- 4e) Usínala s představou Fidela s bílou holubicí na rameni. Určitě existuje *nějaká* fotka. Musí ji po návratu do Havany sehnat. (EPIST-EXPL-NEC, ignorance)

Porovnáme-li příklady 2b) a 4e), zjistíme, že jsou si volbou lexika i slovosledem velmi podobné. Přesto jsou ale licencovány jinak – hlavní rozdíl je v „důkazu“ nebo možnosti implikace existence referentu. Zatímco příklad 2b) takovou implikaci nenabízí, ale spíš odhaduje, příklad 4e) může implikovat, že postava příběhu má důvody pro to se domnívat, že referent (fotka) existuje.²¹ Takový příklad je tedy označen licenci EPIST-EXPL-NEC.

Typickým příkladem této licence ve slovesném provedení je příklad 4f), kde je epistémický licencor *muset* ještě umocněn přímou řečí, a tedy časem promluvy:

- 4f) „Víte, kolik je v plotě kolem kasína děr, náčelníku? Desítky. *Nějaká* musí být i tady.“
Byla. (EPIST-EXPL-V-NEC, ignorance)

Hlavním konstituentem licence slovesa *muset* je zde tedy evidencialita,²² která byla v našem případě zřejmě přímo percipována (Hirschová 2013). Od ní pak dochází k další implikaci – je ale důležité, že tomu předchází důkaz, na rozdíl od příkladu 2b).

5.3.4. Adjektivní licencory EPIST-EXPL-ADJ

Zvláštní skupinu tvoří také adjektivní licencory, které svojí sémantikou přímo navozují pragmatiku ignorance. Podoba takové ignorance s může lišit:

- 5) Nakonec připojil ještě tu vymyšlenou emigrantskou historku – věci, které jsme museli nechat v Praze, vyhodil *nějaký* nelidský bolševický zloděj, jakých jsme pár pamatovali.
(EPIST-EXPL-ADJ, ignorance)

Příklad 5) může implikovat neexistenci takové události a s ní i daného referentu – to vše pod adjektivním licencorem *vymyšlenou*. Nabízí se i možnost interpretace výrazu s pragmatikou indiference: Dané věci vyhodil vymyšlený generický zástupce třídy „bolševických zlodějů“. Celou propozici však licencujeme kategorií EPIST-EXPL-ADJ (popř. ještě IGN, protože víme,

²¹ Postava např. mohla vědět, že se při události, kterou si vybavuje před spaním, fotografovalo.

²² Předpokládáme, že mluvčí vizuálně zkoumal ploty kolem kasína a že při promluvě nemá důvod lhát.

a mluvčí to sám dává najevo, že se taková událost neuskutečnila, že není pravdivá). Adjektivní licence nejsou v naší analýze vůbec časté (určili jsme pouze 5 licencí EPIST-EXPL-ADJ), ale máme za to, že je také třeba se jimi zabývat. Ze zbylých třech licencí uvádíme pouze reprezentativní příklad 5b).

- 5a) Oba pokřikují *nějaká* nesrozumitelná slova a blíží se ke mně s nataženýma rukama.
(EPIST-EXPL-ADJ, ignorance)

Vidíme zde licencor v podobě *nesrozumitelná* – mluvčí explicitně dává najevo, že nezná vlastnosti, povahu nebo obsah daných slov v konkrétní chvíli. Mezi zbylé dva výskyty patří licencory *neznámý* ve spojení s *nějaký muž* a *neobjasněných* ve spojení s *nějakých příčin*. Přestože je vzorek velmi malý, za povšimnutí stojí prefix *ne-* u téměř všech výskytů. Povaha licencujících výrazů se vyznačuje silným zaměřením na epistémickou specificitu – *vymyšlený* od „myslet“, *neznámý* od známosti, vědomosti, *nesrozumitelný* od „momentálně neschopný zvědět význam nebo obsah sdělení“.

5.3.5. Slovesné licencory EPIST-EXPL-V

Rozsáhlou skupinu licencorů tvoří slovesné výrazy. Podobně jako u adjektivních licencorů i zde vycházíme z jejich sémantiky, která je ve většině případů spojena s epistémickým stavem mluvčího nebo subjektu, kterého se týká daná pragmatika. Z této skupiny lze dle naší analýzy vydělit tři podskupiny: 1) slovesné licencory na bázi vlastní sémantiky, 2) slovesné licencory na bázi negace (negačního prefixu) a 3) slovesné licencory na bázi celé slovesné fráze, často rozšířené o frázi jmennou. Ze 108 explicitních EPIST licencí je mezi tyto tři kategorie rozprostřeno 47 výskytů, což je přibližně 42 % celé explicitní EPIST-EXPL kategorie. Z 47 celkových výskytů tvoří první podskupinu 27 určených, druhou 17 a třetí 3.

Velmi častým slovesem zamezujícím vyjádření naprosté jistoty z první kategorie je *myslet* (8 výskytů), dále *nevědět*, *připadat*, *zdát se*, *domnívat se*, *tipovat*, *odhadovat* aj. Za reprezentativní bychom mohli vzít příklad 6).

- 6) „Měl jsi štěstí. Člověk, který nám zavolal, myslím, že to je *nějaký* tvůj kámoš, ti dal umělé dýchání i masáž srdce přímo na místě. Zdá se, že to bylo v *nějakém* automatu na fotografování /.../“ (EPIST-EXPL-V-IGN, ignorance)

Daný příklad nabízí hned dva různé licencory stejné povahy: *myslím* a *zdá se*, první z nich zaměřený na mluvčího, druhý deagentní, implicitně zaměřený na subjekt/subjekty kontextu.²³ Oba vyjadřují pragmatiku ignorance, neboť mluvčí není s jistotou schopný říct, např. o jakého/kterého „kámoše“ jde, nebo kde se první pomoc odehrála. Je otázkou, zda se tyto licencory vztahují nejen k neurčenosti (a neurčitelnosti z hlediska mluvčího) dané substantivní fráze, ale i k daným predikátům jako např. „být kámoš“. Oproti příkladu 2b), kde si je mluvčí jistý existencí „jednoduchého vysvětlení“, ale nedokáže popsat jeho vlastnosti, zde máme jinou povahu těchto dvou výpovědí. Nasvědčuje tomu i syntax obou predikátů v podobě vedlejších vět. Zatímco v příkladu 2b) bude existovat „jednoduché vysvětlení“, ale jeho povaha bude různá dle možných světů kompatibilních s epistémickým stavem mluvčího (Peregrin 2003), v příkladu 6) může místo „tvůj kámoš“ stát „učitel matematiky“, „řidič sanitky“ apod. Celý příklad je tedy zařazen do kategorie licencí EPIST-EXPL-V-IGN s primárním licencorem *myslím*. Z první kategorie jsme analyzovali 26 příkladů s pragmatikou ignorance. Pouze jeden se povahově odlišoval, a to s pragmatikou indiference:

- 6a) Harry si v duchu představil sám sebe v cylindru a ve fraku po boku *nějaké* dívky v šatech s volánky, jaké nosívala teta Petúnie na firemní večírky strýce Vernona. (EPIST-EXPL-V, indiference)

Jako slovesný licencor jsme určili výraz *představil si* – referent determinovaný indefinitem (dívka) je tedy nereálný a je pouze prvek myslí postavy příběhu. Nelze však říct, že by byl zcela neexistující nebo že by jeho povaha byla zcela zastřena danou výpovědí. V dané propozici může jít především o generický výraz „dívka v šatech...“, o jeho extenzi, nikoliv intenzi, proto ponese charakteristiky pragmatické indiference. Přesněji půjde o generický prvek třídy „dívek v šatech s volánky, jaké nosívala...“ Licence tedy není určena na základě ignorance, ale podle nereálnosti referentu díky predikátu, tedy EPIST-EXPL-V. Podobně je na tom příklad 6b), u kterého však převažuje pragmatika ignorance kvůli subjektivnímu dojmu a nejistotě pravdivostní hodnoty výpovědi, které následuje po slovesném licencoru:

- 6b) Spíše se zdálo, že ve snu prožila *nějaký* těžký duševní otřes a není schopna překonat jeho následky. (EPIST-EXPL-V-IGN, ignorance)

Z předcházejícího kontextu („Troll vše sledoval v černém magickém zrcadle a s potěšením shledal, že Martina tvář už není klidná a vyrovnaná.“) můžeme usoudit, že pragmatika výpovědi

²³ Je třeba dodat, že výskyt druhého *nějaký* byl v tomto kontextu náhodný a nezapočítáváme ho tedy do celkových počtů.

zde bude probíhat skrz pohled zmíněné postavy příběhu, a díky výrazu *zdálo se* jsme spíš určili pragmatiku ignorance než indiference.²⁴

Za unikátní příklady považujeme následující tři:

- 6c) Možná, že generál nelže, ale rozhodně před ním tají *nějaká* fakta, aby získal pocit převahy. (EPIST-EXPL-V, ignorance)
- 6d) Byla-li na zemi *nějaká* vášeň, pak jsme ji vyčerpali. (EPIST-EXPL-V, ignorance)
- 6e) /.../ slyšel, jak v batohu, který měl Harley přehozený přes rameno, zvoní *nějaké* sklo a kov. (EPIST-EXPL-V, ignorance)

Příklad 6c) je dle kontextu (výňatku předchází scéna, ve které se postava příběhu zamýšlí nad generálovou mimikou) pragmatikou orientovaný na subjekt, jinými slovy jde o vnitřní monolog postavy zprostředkovaný vypravěčem. Nevědomost postavy o povaze nebo obsahu „faktů“ je dána významem slovesa *tajit*, které je současně primárním licencorem. V příkladu 6d) je licencorem sloveso stojící na začátku věty společně se spojkou *-li*. Tento příklad je typově podobný výskytům, které jsou v dosahu spojky *jestli* (2–2a), zde je však samotné *-li* komplementární ke slovesu, proto jsme *byla-li* určili jako slovesný licencor. V 6e) zase máme příklad evidenciality. Hirschová (2013) považuje příklady se *slyšet* za přímou evidencialitu. Referent je však determinován pomocí indefinita. Subjekt (ten, kdo slyší zvonění materiálů) tedy přesně neví, o jaké sklo nebo kov se jedná – mohou to být klíče se skleněnou lahví, zip se skleněnou vázou apod. Všimněme si také, že referenty jsou zde slova, která by byla v hierarchii hyperonymie-hyponymie (Hladká a Dočekal 2017) mnohem výše, než kdyby mluvčí věděl a uvedl konkrétní věci, které v batohu zvonily. V tomto případě bychom se tedy přikláněli spíše k nepřímé evidencialitě.

Druhá skupina slovesných licencorů na bázi negace často hraničí s třetí skupinou, a to v sémantice slovesných frází s rozvinutou jmennou frází. Například:

- 7) Než se zmohl na *nějaký* protest, dívka mu bleskurychle – jako by s tím měla bohaté zkušenosti – přicvakla ruce k čelu postele. (EPIST-EXPL-V.neg, indiference)

Vidíme, že zde nedochází k negaci na morfologické rovině, ale spíš na rovině lexikálně-sémantické. „Než se zmohl“ značí, že daná postava příběhu neprotestovala, dokud se neodehrála dále popsaná scéna. Jinými slovy v příběhu „protest“ do té doby neexistoval.

²⁴ Znovu zde vidíme deagentní slovesnou variantu, proto by zde mohla vznikat diskrepance mezi předcházejícím kontextem zaměřujícím se na subjekt v příběhu a výpovědi s charakteristikou všeobecné platnosti. I tak se ale přikláníme k interpretaci pragmatiky zaměřené na subjekt „Trolla“.

Pragmatiku tohoto příkladu jsme určili jako indiferenci – neprobíhá totiž skrze postavu příběhu, ale vypravěče. Je tedy pravděpodobnější, že povaha „protestu“ zde bude univerzální, generická, než že ji nějaká postava příběhu nezná. Kategorie licence je tedy určena jako EPIST-EXPL-V.neg. Za povšimnutí stojí, že *nějaký* nemusí stát bezprostředně v kontextu klauze, kde se negace vyskytuje, jako je tomu např. v 7a).

7a) Nikdy jsem neviděl, že by se poškrábal, kýchl nebo pohnul pažemi v návalu *nějakého* citu. (EPIST-EXPL-V.neg, indiference)

Jako primární licencor jsme zde určili frázi „Nikdy jsem neviděl“. Pragmatika indiference neurčité fráze zde slouží jako prostředek pro negaci, neexistenci daného referentu. Všimněme si také snadné náhrady *nějaký* za *jakýkoliv*. Negační fráze na začátku věty bere každý prvek z generické třídy „citu“ (kontextově vymezeného) a vylučuje ho (Farkas a Brasoveanu 2019, s. 6). Licence na základě slovesného kondicionálu zde není na místě, protože převažuje vyjádření epistémického stavu mluvčího (*neviděl*) a zároveň se zde přítomný kondicionál zdá být redundantní v takovém smyslu, že je nahraditelný za infinitiv bez změny významu („Nikdy jsem ho neviděl poškrábat se, kýchnout...“).

V kategorii slovesných licencorů na bázi negace stojí za povšimnutí převaha pragmatických indiferencí nad ignorancemi. Z 17 negačních licencorů jsme analyzovali 11 indiferencí, 5 ignorancí a pouze jednu irelevanci:

7b) /.../ zabředneme do cynismu toho nejhrubšího zrna. Co si vyberete?“ Vysvětlil jsem mu, že jsem bojový pilot CINEWS Inc., takže *nějaké* tonutí v cynismu mi rozhodně nehrozí. (EPIST-EXPL-V.neg, irrelevance)

Jak vidíme, povaha „tonutí v cynismu“ je již popsána v předchozím kontextu. Místo toho tedy, aby daná postava, která je zároveň vypravěčem, zopakovala celou frázi, zvolí indefinitum ve znázornění irelevance, neboť by bylo již redundantní povahu referentu opakovat.²⁵ Za primární licencor zde považujeme sloveso *nehrozí*.

Máme za to, že korelace mezi negativními licencory a pragmatikou indiference není náhodná. Podíváme-li se na předchozí typy licencorů, zjistíme, že konstituentem jejich licencování užití našeho indefinita je právě jejich sémantika. U negací je to však více formální prvek. To může být spojeno právě s epistémickým stavem: Zatímco u licence EPIST-EXPL-REST nebo její

²⁵ Pokud by např. mluvčí zopakoval celou povahu referentu, celá výpověď by pak mohla mít ironizující charakter

slovesné varianty nám jde především o výrazy, které značí aktuální nevědomost, nevíru apod., zde tomu tak nutně nemusí být:

7c) Škoda, že jsem neměl *nějaký* jiný nápad, třeba že se stanu milionářem. (EPIST-EXPL-V.neg, indiferece)

Jak je vidět v příkladu 7c), mluvčí má jeden prvek ze třídy „jiných nápadů“ na mysli. Libovolnost výběru, která je argumentem pro pragmatiku indiferece, je zde ještě posílena částicí *třeba* v následujícím kontextu. Pragmatika je tedy určena jako indiferece. Co se týká ignorance, jde především o případy sémanticky podobné 7d), kde je nevědomost vyjádřena explicitně

7d) O *nějaké* vbrzku plánované cestě jsem se totiž nezmínil. Ani jsem si nebyl vědom, že bych na ni myslel. (EPIST-EXPL-V.neg, ignorance)

nebo o příklady, kde např. díky časové souslednosti událostí nebylo možné, aby povaha referentu byla známa.²⁶

Poslední nerozsáhlou skupinou jsou slovesné licencory rozvinuté substantivní frází. V naší analýze jsme identifikovali 3 takové výskyty, kdy se jmenovitě jednalo o licencory *nemůžu se zbavit dojmu, není pochyb a dej pokoj*. Poslední z licencorů má pragmatiku momentální nevíry, tedy ignorance:

7e) „/.../ Je to povedená historka, to se musí uznat, ale *nějací* mniši se zrzavými vlasy a zelenýma očima... Dej pokoj.“ (EPIST-EXPL-V+NP, ignorance)

Licencor *není pochyb* je podobné povahy, jakou jsme mohli vidět u licencoru *určitě*, a *nemůžu se zbavit dojmu* samo o sobě vyjadřuje nejistotu (srov. *mít dojem* a *vědět*). Všechny 3 výskyty této kategorie se vyznačují pragmatikou ignorance.

5.3.6. Zjišťovací otázky EPIST-Q

K epistémickým licencím se jako poslední řadí ještě kategorie svého druhu, a tou je zjišťovací otázka či, lépe řečeno, otázka jako taková, jak ukážeme na příkladech. Otázky tvoří nemalou skupinu výskytů společně s naším indefinitem – srovnáme-li již analyzovaných 108 EPIST-EXPL kategorií s 47 EPIST-Q, jde přibližně o necelou třetinu celé EPIST kategorie.²⁷ Z povahy

²⁶ Máme na mysli příklad: *Pete to neudělal proto, že by byl násilník, prostě jenom nečekal, že mu vstup do kanceláře zatarasí nějaká stará dáma.* – Je zřejmé, že se daná událost již odehrála, ale mluvčí hovoří o epistémickém stavu postavy, které se událost týká, před jejím uskutečněním.

²⁷ Počítáme zde s celkovými 155 EPIST licencemi explicitního charakteru.

této kategorie (mluvčí se ptá na něco, u čeho např. potřebuje potvrdit pravdivost, na něco, co neví) bude většina výskytů popsána pragmatikou ignorance.²⁸ Ze 47 výskytů je to 43 ignorancí, 3 indiference a 1 irelevance. Kvůli malému vzorku bohužel nemůžeme vyvozovat silné závěry, je však pozoruhodné, že všechny tři indiferentní příklady se vyskytují ve vedlejší větě uvozené slovesem *myslet*²⁹:

- 8) „Opravdu si myslíš, že *nějaký* drobný podnikatel, třeba instalatér, přijde večer po práci domů a ještě bude psát blog? /.../“ (EPIST-Q, indiference)
- 8a) „/.../ Myslíte si, že jsem *nějaká* květinka, které se z toho roztřesou kolena? /.../“ (EPIST-Q, indiference)

Indiference příkladu 8) je (podobně jako v 7c) zesílena částicí *třeba*. Obě otázky směřují k adresátovi, ale netýkají se přímo jeho epistémického stavu, který by byl ve vztahu k referentu determinovanému indefinitem, ale spíše k samotné skutečnosti „myšlení“. Je také třeba povšimnout si samotné povahy daných otázek – nejedná se totiž zcela čistě o zjišťovací otázky. Obzvlášť u příkladu 8a) můžeme vidět i náznak řečnické otázky. Ačkoliv pragmatika řečnických otázek bude velice odlišná od pragmatiky zjišťovacích otázek, máme za to, že pro potřeby naší analýzy mezi nimi nebude třeba ve většině příkladů rozlišovat, neboť se chovají syntakticky podobně.³⁰ Srovnáme-li tyto příklady s typickými výskytů s pragmatikou ignorance, rozdíl je patrný:

- 8b) „Děláš to kvůli mně,“ dodala vážně. „Znáš *nějaký* lepší důvod?“
- 8c) Dobrý večer. Existují *nějaká* oficiální pravidla ohledně výběru televizních programů na pokojích?
- 8d) „/.../ Můžeš mi prozradit *nějaké* podrobnosti?“

V příkladech 8b)–8d) vidíme vždy epistémický stav nevědomosti mluvčího. Lze říct, že v žádném z případů nemá mluvčí jakoukoliv povahu referentů determinovaných *nějaký* na mysli, ptá se často pouze po samotné existenci. V kategorii licencí EPIST-Q zabírají

²⁸ Je zde však ještě druhá možnost, kdy se mluvčí může ptát na platnost propozice, takže indiference by převažovala nad ignorancí. Pokud vezmeme neautentický příklad *Máte doma nějakého psa?* lze to interpretovat tak, že není možné, abychom znali povahu „psa“, kterého dotazovaný potenciálně může vlastnit, ale také že se ptáme na platnost „vlastnění psa“, a tedy „pes“ bude indiferentní, generický.

²⁹ V posledním příkladu dochází k parcelaci výpovědi: *Koho si to myslím, že jsem si vzal? Nějakou barbarskou, nevychovanou cuchtu?*

³⁰ Řečnická otázka mimo jiné ponese jiné pragmatické rysy, než které zde řešíme. Kromě volby lexika, tj. přidavného *copak* či *snad* apod. se některé řečnické otázky mohou vyznačovat specifickým slovosledem, např.: *Tohle že je nějaká oslava?* místo *Je tohle nějaká oslava?* Druhá varianta by značila běžnou formu zjišťovací otázky, zatímco u první by mohla být implikace, že mluvčí degraduje hodnotu probíhající oslavy. Takových výskytů je však v naší analýze minimum a pro účely této práce se touto distinkcí nebudeme zabývat.

signifikantní počet výskytů příklady s existenčním slovesem *mít*. Ze 47 EPIST-Q licencí je jich 15 pod dosahem existenčního *mít*, což je přibližně 32 % celé kategorie. Povaha takových výskytů bude zřejmě spíše kvantifikační. Kolokaci *nějaký s mít* považujeme za specifikum zjišťovacích otázek. V jiných kontextech, než jsou zjišťovací otázky, je totiž často zdrojem neurčitosti holá fráze s existenčním *mít* (viz Šimík 2019).

5.3.7. Souhrn EPIST-EXPL licencí a pragmatických inferencí

Následující tabulka zachycuje rozprostření pragmatiky mezi jednotlivé epistémické licence, které jsme dosud popsali.

Licence	Podtyp licence	Celkový počet	Pragmatika			
			Ignorance	Indiference	Irelevance	I3
EPIST-EXPL	REST	26	23	3	0	0
EPIST-EXPL	POS	16	13	2	1	0
	V-POS	2	1	1	0	0
EPIST-EXPL	NEC	5	5	0	0	0
	V-NEC	7	7	0	0	0
EPIST-EXPL	ADJ	5	5	0	0	0
EPIST-EXPL	V	27	26	1	0	0
	V.neg (+NEG)) ³¹	17	5	11	1	0
	V+NP	3	3	0	0	0
EPIST-(EXPL)	Q	47	43	3	1	0
CELKEM	–	155	131	21	3	0

Jak jsme již popsali dříve, drtivá většina licencí je určena na základě pragmatiky ignorance. Signifikantní je zde však počet indiferencí u slovesné kategorie licencorů na bázi negace, a to i poměrově k počtu těchto licencí celkově. Po sečtení všech EPIST licencí (společně s kategorií *sui generis* EPIST-Q) dostaneme celkový počet EPIST-EXPL licencí 155, kde nejvyšší počet čítá pragmatika ignorance (131), dále pak indiference (21) a irelevance (3). Vidíme, že žádný z příkladů EPIST kategorie nebyl natolik mezní, že bychom ho museli určit pragmatikou I3. I

³¹ Počítáme zde i jeden výskyt licencovaný pomocí *ne* bez slovesa.

přes nesrovnatelně nižší počet indiferentních pragmatických inferencí oproti ignorancím ale nelze zanedbat, že indifferenze z celkového počtu zabírají přibližně 13 % všech výskytů – i přes epistémickou povahu (epistémický stav mluvčího) této kategorie tedy vidíme, že umožňuje vyjádřit také irelevanci charakteru, libovolnost nebo generičnost referentu, a ne pouze ignoranci.

5.4. ROOT a FUT licence

Druhou příčku počtu licencí zabírá kategorie ROOT modalit a slovesných licencorů na bázi času futura – FUT. Podobně jako v EPIST kategorii i zde je charakter jednotlivých licencorů značně variabilní a nezřídka dochází k mísení dvou různých podkategorií, často dokonce i v rámci jednoho a toho samého licencoru. Kategorii ROOT můžeme rozdělit do dvou skupin, které se dále budou štěpit do významově specifičtějších podskupin: 1) skupina licencorů na bázi slovesného kondicionálu (COND), 2) skupina explicitně vyjádřených ROOT licencí jiným způsobem než kondicionálem (REST). Zatímco skupina 1) se skládá pouze z kondicionálů a kondicionálů v kontextu NEC a POS kategorií, skupina 2) se vyznačuje vyšší mírou variability. Můžeme zde najít jak licencory adjektivní, slovesné, tak adverbialní a velice často také licencory kategori NEC a POS.

V následující tabulce lze vidět rozvrstvení ROOT a FUT licencí v jednotlivých skupinách:

LICENCE	POČET
ROOT-COND	42
ROOT-REST	72
FUT	8
CELKEM	122

5.4.1. Licence ROOT-COND

Z pohledu pragmatiky je kategorie ROOT-COND dle naší analýzy schopna vyjadřovat všechny tři určité námi navržené hlavní mody. Jejich variabilitu můžeme vidět na příkladech 9)–9b):

- 9) „Nerad bych se stal obětí *nějakého* dalšího vašeho žertíku. Kdo ví, co by mne v tom pokoji čekalo. /.../“ (ROOT-COND-V, ignorance)
- 9a) „/.../ Nemám k dispozici stůl a váš sekretář by potřeboval *nějaké* vhodnější pracovní místo než kuchyňský stůl.“ (ROOT-COND-V, indifferenze)

9b) Psa jsem nikdy neměl, i když se děti svého času dost naotravovaly, abychom si *nějakého* toho pejska pořídili, a já potají doufal, že tu bitvu vyhrájí. (ROOT-COND-V, irrelevance)

Příklad 9) krom primárního slovesného licencoru *bych se stal* obsahuje také frázi *kdo ví*, která implikuje ignoranci. Všimněme si, že pokud by první věta dále nepokračovala následujícím kontextem, pragmatika užití *nějaký* by se změnila z ignorance na indiferenci – mluvčí by např. mohl znát, že adresát má ve svém repertoáru několik žertů, které opakuje, proto by *nějaký* značilo spíš samotnou množinu, třídu těchto žertů. Kontext nám ale napovídá, že se jedná o mimořádnost situace (žertu) a že skutečně mluvčí neví (nebo si alespoň není jistý), o jaký „žertík“ by se mohlo jednat. Výskyt je tedy licencován ROOT-COND-V s pragmatikou ignorance.

Věta 9a) zase implikuje libovolnost výběru „vhodnějšího pracovního místa“. Kromě modality ve formě kondicionálu zde můžeme vidět i ukrytější typ modality srovnání. Mluvčí tedy může mínit jeden prvek třídy „vhodnějších pracovních míst“ (např. kancelář, psací stůl, ...), jazykově však tuto množinu vyjádří indiferentně. Za povšimnutí stojí také hyperonymie mezi „pracovním místem“ a „stolem“.

Příklad 9b) je z hlediska interpretace velice bohatý. Zatímco „pes“ na začátku věty by se vyznačoval neurčitostí a indiferencí, „pejska“ determinovaný indefinitem bude obsahovat pragmatiku irrelevance. Máme za to, že důvody jsou dva: První je, že „pes“ je již zmíněný na začátku věty a „toho pejska“ již bude redundantní (všimněme si možného eliptického vyjádření – „abychom si *nějakého* pořídili“). Druhý důvod je postavený na základě iterativity, popř. habitualy: „Otravování“ ze strany dětí zřejmě probíhalo opakovaně – odehrálo se více instancí „otravování“. Předpokládáme interpretaci, že u každé instance šlo o jiného „pejska“ (jednou např. o teriéra, poté o bernského salašnického...). *Nějaký ten* zde implikuje společnou znalost.³² Z důvodu široké množiny psů a malého významu např. jejich druhu pro samotné vyprávění jsme se uchýlili k interpretaci na základě irrelevance pro dané místo diskurzu.

Licence typu ROOT-COND-V-POS jsou vyjádřeny zpravidla modálním slovesem *moci*. V naší analýze jsme se však setkali také s licencorem *možná* ve spojení s kondicionálem:

10) Sama mu moc nevěřila, *možná* se ji pouze pokouší přimět k tomu, aby klopýtla, aby udělala *nějakou* osudnou chybu.

³² Zde je obtížné říct, kterému adresátovi je tato společná znalost míněna – zda čtenáři, nebo dětem vyprávěče, který je zároveň postavou příběhu. Přikláníme se k druhé možnosti.

Příklad 10) jsme vyhodnotili na základě pragmatické ignorance kvůli souhře licencoru *možná*, kondicionálu a slovesa vyjadřujícímu epistémický stav nevíry. Máme za to, že nebyt již zmíněné částice, pragmatika tohoto příkladu by se změnila na indiferenci, jako je tomu v příkladu 10a).

10a) Pěkně se mi s nimi povídalo. V sobotu jsme spolu zašly na oběd a konečně to začalo vypadat, že bych se mohla taky bavit s *nějakými* normálními holkami.

Ignorance je zde vyloučena, neboť z předcházejícího kontextu (vypravěčka popisuje, jak si s danými „holkami“ povídala u oběda) můžeme vyčíst formu exemplifikace třídy „normálních holek“. Netyičnost příkladu pramení z jisté míry specifičnosti, kterou nabízí předcházející kontext. I tak se přikláníme k interpretaci, že daná indefinitní fráze se vyznačuje indiferentní pragmatikou, protože zastřešuje množinu „normálních holek“ – nejde zde tedy o konkrétní subjekty dané množiny, ale spíše o jejich společné vlastnosti, o „normálnost“.

Po boku ROOT-COND-V-POS licencí stojí jejich NEC varianta v podobě modálního *mít a muset*. V naší analýze jsme se setkali s pragmatickými variantami indiference a ignorance. Váháme však nad výskytem s povahou ignorance, neboť naše interpretace se zdá být ambivalentní povahy:

10b) „To se mi ještě nikdy nestalo, že bysme se museli řídit *nějakou* komplikovanou smlouvou. Nechápu proč. Takhle se přeci nedá pracovat!“ (ROOT-COND-V-NEC, ignorance)

Vidíme, že pokud se dané postavě příběhu zmíněná situace nestala, samotné takové tvrzení zamezuje jakékoliv představě o povaze „smlouvy“, a tedy ignorance. Z kontextu je však zřejmé, že nyní, v době promluvy, se již takovou „smlouvou“ řídit musí. Zdá se tedy, že kondicionál zde odkazuje jak do minulosti, tak do současnosti/budoucnosti. Navíc, pokud se takovou smlouvou musejí dané postavy příběhu řídit, pak je pro ně zcela specifická. Zde se tedy, že *nějaký* je zde licencováno primárně kondicionálem nebo *nikdy* společně s negativním slovesem. ROOT modalita se však, jak jsme viděli, nevztahuje k času promluvy, ale k času slovesa věty. Příklad 10c) se takovou ambivalencí nevyznačuje a je podobný předchozím indiferentním příkladům:

10c) „Měla byste zaměstnat *nějakou* skutečnou recepční.“

5.4.2. Licence ROOT-REST-V

Druhou skupinu tvoří (podobně jako u EPIST kategorie) převážně slovesné licencory na bázi vlastní sémantiky, často v souhře s dalšími faktory, které jsme zmínili výše. Častými licencory

takové povahy jsou např. *chtít, shánět, plánovat, čekat/očekávat, snažit se* apod. Do této kategorie spadá také slovesný imperativ, který se však v naší analýze vyskytuje pouze jednou. Za povšimnutí stojí srovnání pragmatických inferencí a slovesných časů příkladů 11) a 11a).

11) Stále hledám *nějaký* smysl, ale co je to vlastně?

11a) „Sháněla jsem *nějaký* dárky.“

Příklad 11) značí ignoranci od sémantiky slovesa, zatímco 11a) indiferenci. Snad by zde byl důvod myslet si, že tento rozdíl je zčásti způsoben užitím rozdílných časů obou případů. Zatímco v 11) „hledání“ stále trvá, v 11a) již bylo zakončeno. Indiferenci druhého příkladu by podporoval i následující kontext, kde dochází ke konkretizaci třídy „dárků“:

- Máma se ke mně nakloní a ztiší hlas /.../ „Doufám, že jsi nezapomněla, že mám pro Honzíka tu stavebnici.“

Ze 72 celkových výskytů skupiny ROOT-REST je jich licencováno ROOT-REST-V (čítaje i NEC a POS licence) 67. Pokud jde o dvě kategorie s modálními slovesy, jako pomocný licencor se vyskytuje NEC v 19 případech, POS pouze v 13 (pouze 2 z těchto 13 nebyl slovesný licencor, ale částice *možná a třeba*). Jako představení těchto kategorií uvedeme pouze příklady, jelikož jsme je popisovali výše a jediný rozdíl zde je změna licence z EPIST a ROOT-COND na ROOT-REST. Za unikátní považujeme NEC licencor v podobě fráze *je nutné*.

11b) Poprvé v životě jsem vděčná, že mě kromě May může utěšit ještě *nějaký* jiný člověk.
(ROOT-REST-V-POS, indiference)

11c) Musím dát dohromady *nějaký* plán. (ROOT-EXPL-V-NEC, indiference)

5.4.3. Adjektivní a adverbialní licencory ROOT-REST a FUT licence

Zvláštní skupinu tvoří adjektivní a adverbialní licencory srovnávací povahy. V příkladu 12) a 12a) vidíme potencialitu dané situace, ze které pramení generičnost referentu:

12) To už je lepší přepadnout *nějakou* úřednici na pracáku a zeptat se jí, jestli neví o něčem, co na rozdíl od přepadávání bank aspoň trochu sype. (ROOT-REST-ADJ, indiference)

12a) Než se ale stát předmětem *nějakých* směšných podezření, raději pána počastuji kouskem pravdy /.../ (ROOT-REST-ADV, indiference)

Příklady, které by byly založeny čistě na těchto licencorech se však v naší analýze vyskytují velmi málo, jejich bližšímu popisu se tedy vyhneme – jde v podstatě o COMP kontexty na základě srovnání, a ne ekvivalence. Zároveň jsme analyzovali licencory adverbialní a adjektivní

povahy, které svojí sémantikou vyjadřovali budoucnost nebo plány (např.: *jednoho krásného dne*). A konečně kategorie FUT je licencována podobně, jako ROOT, s tím rozdílem, že jde především o slovesné futurum, které má např. povahu silné platnosti, ne pouze záměru či plánování:

13) *Nějakou dobu teď v práci nebudu.*³³

5.4.4. Souhrn ROOT a FUT licencí a pragmatických inferencí

Následující tabulka zachycuje rozvrstvení pragmatiky napříč ROOT a FUT kategoriemi:

Licence	Podtyp licence	Počet	Pragmatika			
			Ignorance	Indiference	Irelevance	I3
ROOT-COND	V	34	8	25	1	0
	V-POS	4	3	1	0	0
	V-NEC	4	1	3	0	0
ROOT-REST	V	35	8	23	2	2
	V-POS	13	2	7	2	2
	V-NEC	19	4	11	2	2
	ADV	3	1	2	0	0
	ADJ	2	1	1	0	0
FUT	–	8	3	3	1	1
CELKEM	–	122	31	76	8	7

Oproti explicitním EPIST kategoriím můžeme vidět vyšší výskyt pragmatických indiferencí než ignorancí. To zřejmě plyne ze samotné povahy ROOT licence, ze sémantiky sloves v dosahu *nějaký*. Vidíme, že je zde zastoupena i zvláštní kategorie pragmatiky I3, která je určena kontextům, kde naše indefinitum determinuje substantiva jako „čas, doba, chvíle“, kde nelze jednoznačně rozhodnout pragmatiku nebo kde je možno zohlednit všechny.

5.5. Licence COMP

Nerozsáhlou, ale systematicky se opakující kategorii tvoří srovnání, potažmo srovnání za pomoci kondicionálu, tvoří licence COMP. Identifikovali jsme 23 výskytů COMP, z toho 6 COMP-COND licencí. Všechny výskyty byly určeny s pragmatikou indiference. Ze samotné

³³ Srov. s ROOT licencemi POS, NEC či COND: *Nějakou dobu teď nemám/nemusím/bych neměl být v práci*. Podobně jako u slovesných časů můžeme vidět jemné rozdíly v pragmatice při změně modality nebo způsobu.

povahy této licence se takový výsledek dal očekávat – srovnáváme skrze nějaký společný znak celé množiny prvků. Za unikátní případ považujeme COMP licenci, která se však vyznačuje epistémickou specificitou:

- 14) Já o jejím projektu věděla všechno, ona o tom mém jenom trošku a to jsem se rozhodla brát jako trumf, jako bych přece jen nad ní měla *nějakou* výhodu. (COMP-COND, indiference)

Vidíme, že daná výhoda, její popis, je už zmíněna v předchozím kontextu – to, že mluvčí zná všechny podrobnosti o projektu dané postavy. S takovými kontexty jsme se již v naší analýze setkali (např. 4c), částečně 7b) – zde si můžeme všimnout souhry *přece jen s nějaký*. Pokud bychom si místo determinace *nějaký* dosadili holou frázi, zněla by ve stejném kontextu méně standardně, než kdybychom odstranili také frázi *přece jen*.

- /.../ jako bych přece jen nad ní měla *výhodu.
- /.../ jako bych nad ní měla výhodu.

Domníváme se, že u takovýchto frází determinace pomocí *nějaký* často ani není třeba – z dat jsme určili pouze 7 výskytů, kde by vypuštění indefinita bylo nepatřičné (např. by se zásadně změnila povaha specificity):

- 14a) Jsem tu schovaná jako v srsti *nějakého* zvířete.

V příkladu 14a) však při vynechání determinátoru můžeme vidět i nesrovnalosti v sémantice determinovaného substantiva – ne každé zvíře má srst. Srovnejme:

- Jsem tu schovaná jako v srsti *zvířete.
- Jsem tu schovaná jako v srsti medvěda/polárního medvěda.

Zdalo by se, že *nějaký* tu má funkci vydělit takovou podmnožinu z množiny zvířat, která bude splňovat podmínku „mít srst“, nebo která zkrátka bude neurčitě odlišená od ostatních.

5.6. Licence HAB, ITER a DISTR

Poslední tři explicitní kategorie se zdají být povahou velmi blízké. Jak uvidíme z příkladů, tyto kategorie jsou často schopny vyjadřovat mnohost referentů či událostí pouze skrz gramatický singulár. Mezi kategoriemi HAB a ITER je sémantická hranice velmi úzká, proto je určujeme dohromady a často mohou být zaměnitelné. Nejčastějším licencory jsou zde kvantifikátory

(Oliva 2017),³⁴ adverbialní výrazy a iterativní koncovky (např. reduplikovanou koncovku *-ovat* a jednoznačnou imperfektivní variantu sloves *-ovat*). Podobnosti, rozdíly a možné druhotné interpretace licencorů ukážeme v příkladech 15)–15b).

15) Norm se už třikrát vypravil do Dahlongy a marně hledal *nějakou* spojitost s případem, na kterém pracovat. (ITER-EXPL-QUANT, indiference)

15a) Jen občas náhodou narazíte na *nějakého* studenta, kterého znáte – ale nikdy není dost času. (HAB-EXPL-ADV, indiference)

15b) Všichni malíři po Doernerovi museli k jeho myšlenkám tak či onak zaujmout *nějaký* postoj, především tím, že je zavrhli. (DISTR-EXPL-QUANT, indiference)

U příkladů 15) a 15a) vidíme rozdíl v opakovanosti situací, do kterých neurčitě determinovaný referent vchází. Příklad 15) implikuje mimořádnost dané situace, něco, co se běžně neopakuje – to můžeme vidět na licencoru *třikrát*. Zároveň si můžeme povšimnout druhotné interpretace na základě ROOT modalit ve slovesu *hledat*, které implikuje indiferenci: Postava příběhu chtěla nalézt jakoukoliv indiferentní spojitost s případem. V 15a) ale vidíme nepravidelné opakování, které však není pouze mimořádnou záležitostí. Primárním licencorem je adverbium *občas*.³⁵ V příkladu 15b) zase nedochází ke kvantifikaci skrze události, ale skrze přiřazování referentů subjektům – nepředpokládáme, že zmíněný „postoj“ bude pro každého malíře v diskurzu stejný. Nasvědčovalo by tomu i *především*. Většina postojů tedy byla zamítavá, ale některé byly jiné povahy.

Mezi licencory můžeme najít i složené fráze jako jsou *každý z nás, převážná většina z, tu a tam, čas od času*. V naší analýze jsme se setkali pouze s jedním licencorem na bázi iterativní koncovky:

15c) /.../ protože se muž zastavoval, aby zatřásl dveřmi či oknem nebo aby si posvítíl lucernou do *nějaké* temné uličky svažující k řece. (ITER-EXPL-V.impf, indiference)

Vidíme, že neurčitá fráze je v každém z příkladů 15)–15c) v singuláru, přesto umožňuje vyjadřovat mnohost referentů. *Nějaký* zde zřejmě takovou interpretaci umožňuje, zároveň jej však musí licencovat některý z kvantifikátorů, adverbíí apod.³⁶

³⁴ Kvantifikátory zde bereme v širokém slova smyslu – řadíme zde např. i adverbialní výrazy *vždycky, pokaždé* apod.

³⁵ U obou příkladů 15) a 15a) můžeme vidět nestálost daného referentu: V 15) předpokládáme, že postava nebude hledat stále stejnou spojitost (řekněme např. otisky prstů), stejně tak v 15a) nepůjde při každé příležitosti o jednoho a toho samého studenta.

³⁶ Srovnejme ty samé příklady bez indefinita – alespoň v 15a) a 15c) by pak zřejmě šlo o zcela jedinečný referent.

5.6.1. Souhrn licencí a pragmatických inferencí COMP, HAB, ITER a DISTR

Následující tabulka zachycuje rozvrstvení pragmatických inferencí licencí COMP, HAB, ITER a DISTR:

Licence	Podtyp licence	Celkový počet	Pragmatika			
			Ignorance	Indiference	Irelevance	I3
COMP	–	17	0	17	0	0
	COND	6	0	6	0	0
HAB	–	16	0	16	0	0
ITER	–	20	1	17	2	0
DISTR	–	3	0	3	0	0
CELKEM	–	62	1	59	2	0

5.7. Implicitní licence

Mohli jsme vidět výrazně nižší výskyt implicitních licencí oproti licencím explicitním. Pokud jde o variabilitu příkladů, neurčili jsme žádný výskyt ROOT kategorie. Zdá se tedy, že tato kategorie není schopna být vyjádřena implicitně. Oproti tomu implicitních EPIST kategorií jsme určili suverénně nejvíc, jejich variabilita je však limitována pragmatikou.

5.7.1. Licence EPIST-IMPL

Implicitní licence tohoto charakteru se neobejdou bez širší interpretace. Taková interpretace se ale, z implicitní povahy, vyhýbá jakémukoliv korelátu na lexikální či morfologické rovině, jako tomu bylo u explicitních licencí, spíše pochází z kontextu či samotné volby determinace indefinitem, jak jsme mohli vidět u Aloni (2007, s. 4). U EPIST kategorie jsme tedy určili čtyři podskupiny na základě pragmatiky – IGN, IND, IR a I3.

- 16) „/.../ Podali mi lahev *nějakýho* drahýho rumu – nebyl to tuzemák.“ „Zakapa, nejspíš,“ řekl Šéfredaktor. (EPIST-IMPL-IGN)

V příkladu 16) můžeme vidět lexikální korelát *nejspíš*, který by explicitně vyjadřoval ignoranci. Produktor této částice je však odlišná postava příběhu než ta, která užívá indefinitum. Implicitně zde můžeme usoudit na základě vyloučení toho, čím si je mluvčí zřejmě jist („nebyl to

tuzemák“), že mu není známo, o jaký typ „rumu“ se jedná, jeho jméno apod. Stejně jako následující příklad jsme tedy vyhodnotili 16) jako EPIST-IMPL-IGN.

16a) Jakýsi muž doklopýtal k Šódančóovi a vychrlil ze sebe, že viděl soudruha Kliwona jak s *nějakou* dívkou prchá na člunu na otevřené moře. (EPIST-IMPL-IGN)

Všimněme si přímé evidenciality tohoto příkladu. Postava příběhu byla schopna identifikovat očividně jednoho účastníka, „dívkou“ však ne. Zatímco takovéto výskyty jsou interpretačně snazší, při určování ostatních pragmatických inferencí, zejména irelevance, je situace složitější:

16b) „Hledáme řezníka, který ho popravil. Už ho hledáme *nějakou* chvíli. Potřebujeme přesný popis mrtvoly.“ (EPIST-IMPL-IR)

Příklad 16b) jsme určili na základě pragmatiky irelevance. Pro daný diskurz není důležité, jak dlouho probíhá „hledání“. *Nějaký* zde implikuje zkratka delší dobu než třeba moment. Jde o to vyjádřit, že nejde o záležitost několika posledních okamžiků. Jinde lze irelevanci determinace implikovat např. z kontextu:

16c) „/.../ a když jsme potom seděli ve vlaku, najednou vidíme *nějaké* ženy v pestrobarevných šatech. Nevěřili jsme vlastním očím. Pestré barvy jsme už spoustu let ani nezahlédli. (EPIST-IMPL-IR)

Vidíme, že referent „ženy“ je zde zcela zastřen povahou jejich oblečení. Tento příklad může za jiné interpretace vyjadřovat také ignoranci a indifferenci – mluvčí tak může dávat najevo, že např. nezná jména daných „žen“ nebo že jde o generické „ženy v pestrobarevných šatech“. Interpretace na základě indifferenci je však nepravděpodobná právě kvůli konkrétnosti dané situace – mluví se o konkrétních ženách, které jsou přímo vizuálně percipovány, je zde tedy naprosto konkrétní instance „vidění“ žen. U implicitních EPIST licencí se obecně zdá, že bude obtížnější nalézt čistě indiferentní příklady. Oproti explicitní variantě této kategorie takových výskytů však bude více.

16d) Poté se objevila širší třída s okázalými budovami stejné pískovcové barvy a *nějakými* stromy. Borovice a staré zaprášené olivovníky. Smokvoně. (EPIST-IMPL-IND)

Mluvčí (vypravěč, který zároveň figuruje v příběhu) dokáže vyjmenovat některé, ne-li všechny stromy, které vidí. Motivace pro původní užití indefinita tedy bude zřejmě generičnost vyjádření, tedy indifferenci.

Pro implicitní licence je také typická mezní pragmatická kategorie I3. Určovali jsme ji tam, kde byly možné všechny tři konkrétní pragmatické varianty – tam, kde to dovolovala smysluplná interpretace. Nejčastěji jsou to kontexty, kde na místě hlavy substantivní fráze stojí referent „doba, čas, chvíle“, ale často také „důvod“. Z implicitní EPIST kategorie jsme určili 26 výskytů v takovém kontextu. 41 výskytů jsme analyzovali pomocí I3 pragmatiky:

16e) Prošla do zadní pracovny a našla tam Catea samotného nad *nějakými* dokumenty.

Nemáme zde kontextové potvrzení pro evidencialitu, a je tedy těžké odhadovat pragmatiku ignorance. Stejně tak to bude s irelevancí a indiferencí. Zvláštním způsobem se chová *nějaký* ve spojení s referenty, které vyjadřují míru nebo u kterých očekáváme, že spíše než ke kvalifikační bude *nějaký* referovat ke kvantifikační stránce:

16f) „Mám *nějaké* peníze našetřené, zaplatila bych ti.“

16g) *Nějakou* tu hodinku mu teď bude všechno jedno.

V příkladu 16f) nebudeme očekávat, že *nějaký* bude určovat povahu peněz (např. eura, denáry), spíše jejich množství. Příklad 16g) je specifický spojením *nějaký ten*, které je schopno ve spojení s referenty jako „peníze“ nebo s mírami („metr, kilo“) určovat kvantifikaci přesněji než samotné indefinitum.

5.7.2. Implicitní licence HAB, ITER a DISTR

Implicitní HAB a ITER licence bývají uvozeny spojkou *když*, která není doprovázena příslovcem *vždy*:

17) Když za sebou Jamie zavře *nějaké* dveře, nechá je navždy zavřené. (HAB-IMPL-ADV, indiference)

17a) /.../ celý si připadal jedině tehdy, když vyřešil *nějaký* případ. (ITER-IMPL-ADV, indiference)

Za povšimnutí stojí příklad, kdy je habituálnost vyjádřena infinitivem, resp. popisem subjektů, které mohou potenciálně zapříčinit *nějakou* událost. V příkladu 17b) bude referent „bitka“ pro každé její potenciální uskutečnění jiná:

17b) Zpacifikovat *nějakou* bitku pro ně znamenalo jen jakousi okrajovou záležitost. Zanedlouho se to potvrdilo. (HAB-IMPL-IND)

Implicitní DISTR kategorie jsme určili pouze tři. Oproti explicitním variantám těchto licencí si můžeme všimnout absence kvantifikátoru nebo adverbia, který by distribuci, habituálnost či iterativitu zajišťoval:

17c) /.../ klientům umožnila pustit si k osvětlení *nějakou* hudbu, Abe si mohl vybrat acid jazz, afrobeat a dub reggae. (DISTR-IMPL, indiference)

Z kontextu můžeme předpokládat, že si „hudbu“ mohl každý „klient“ pustit sám pro sebe (např. do sluchátek), a ne že všem klientům byl simultánně nebo nahlas pouštěn jeden stejný typ hudby. Příklad je tedy vyhodnocen na základě indiference „hudby“, jejíž jednotlivá provedení jsou pro každého zmíněného participanta konkrétní a variabilní – variuje zde druh hudby s individuální v extenzi plurálové NP „klientům“.

5.7.3. Souhrn implicitních licencí a pragmatických inferencí

Licence	Celkový počet	Pragmatika			
		Ignorance	Indiference	Irelevance	I3
EPIST	133	55	26	10	42
HAB	4	0	3	1	0
ITER	12	0	7	4	1
DISTR	3	0	2	1	0
CELKEM	152	55	38	16	43

Můžeme vidět přibližně stejné rozvrstvení pragmatických inferencí ignorance, indiference a I3. Vysoká četnost podtypu pragmatiky I3 je způsobena časovými kontexty. Vidíme, že implicitní kategorie je velice pragmaticky rozmanitá. Za povšimnutí stojí absence výskytů s pragmatikou ignorance u jiných než EPIST kategorií.

6. Větné členy a funkory a další dominanty

Z 500 výskytů jsme byli schopni identifikovat 494 větných členů substantivní fráze (resp. její hlavy), z nichž nejvyšší podíl připadá na předmět (212), příslovečná určení (132) a podmět (100), dále pak jmennou část přísudku (28) a neshodný přívlastek (22). Z 6 neurčených výskytů se jedná vždy o věty bez přísudku.

Určili jsme následující druhy příslovečných určení: Času (40), důvodu (8), míry (4), místa (30), prospěchu (3), prostředku (3), průvodních okolností (2), příčiny (11), původce děje (1), původu (2), účelu (2), výsledku (2) a způsobu (24).

Téměř polovinu všech výskytů zabírá sémantická role *patiens* (219), dále *agens* (96), funkory CAUS (21), srovnávací funkory CPR (18), směrový funkory DIR (15) společně s místním LOC (15) a v neposlední řadě vymežovací funkory RSTR (11).

Neurčité fráze s *nějaký* se tedy nejvíce vyskytují v pozicích předmětu či patientu, a to přibližně dvakrát častěji než v pozici podmětu nebo agentu. Dokonce i příslovečných určení jsme analyzovali více než podmětů. Takové neurčité fráze jsou tedy častěji dějem zasaženy a určují jeho okolnosti (místo, čas, způsob...), než děj vykonávají.

Z 500 určených gramatických čísel jsme byli schopni určit všechny. Drtivou většinu (417) zabírá singulár oproti plurálu (83). Mohli jsme ale vidět, že pomocí singuláru lze díky závislosti na licencorech bez obtíží vyjádřit nocionální plurál. Pád jsme určili u 498 výskytů, přičemž téměř polovinu ze všech zabírá akuzativ (239), dále nominativ (140), genitiv (50), lokál (27), instrumentál (25) a dativ (17). Můžeme vidět, že výsledky pádů přibližně korelují se sémantickými rolemi (akuzativ s předmětem či patientem apod.).

Slovesných způsobů jsme nebyli schopni určit 9, buď z absence slovesa, nebo proto, že neurčitá fráze závisela na infinitivu. Drtivou většinu zabírá indikativ (422), dále přítomný kondicionál (68) a imperativ (1). Z 490 určených časů (zde počítáme i bezčasý způsob kondicionálu) bylo určeno 177 prezentů, 205 préterit a 40 futur. Většina predikátů byla aktiva (483). Z určených 492 vidů jsme analyzovali 173 dokonavých a 319 nedokonavých.

Ze všech výskytů vstupuje neurčitá fráze pouze do 10 kontextů vyjadřujících přibližnost (approx.), do 35 „časových“ kontextů a 10 kontextů s determinátory *nějaký ten*. Naším cílem pro kontext *nějaký ten* bylo zjistit, zda platí naše teze, tedy že tyto kontexty se budou vyznačovat vyšší mírou irelevance. Situaci zde komplikuje nejen malý počet výskytů, ale také to, že jsme byli schopni určit pragmatiku pouze u 8 z nich. Z těchto osmi se irelevancí vyznačují 4,

indiferencí 2 a „I3“ pragmatikou 2. Pokud jde o syntaktický kontext, v hlavní větě se neurčitá fráze vyskytuje ve 262 případech, ve vedlejší pak ve 180. Zbytek výskytů jsou zjišťovací a doplňovací otázky a parcelované výpovědi.

Proživateli pragmatiky jsou z 486 celkově určených v 277 případech postavy příběhu, ve 108 jde o vypravěče, který zároveň v příběhu figuruje, a ve 101 případech se jedná čistě o vypravěče bez aktivity na příběhu. Vidíme převahu postav/subjektů figurujících v příběh, zřejmě kvůli povaze pragmatiky, která nutně vyžaduje participanta v komunikační situaci, zvláště v našich případech epistémické licence.

7. Závěr

Z anotovaných 500 výskytů indefinita *nějaký* jsme určili 491 licencí, tedy kontextů, do kterých indefinitum vstupuje. Četnost explicitních ku implicitním licencím je zhruba 2:1, tedy v naší analýze je více výskytů *nějaký*, jejichž reference je závislá na explicitním jazykovém prvku daného kontextu. U epistémických licencí dominuje pragmatika ignorance, u ROOT licencí indiference. U implicitních licencí s četností 152 nemůžeme mluvit o dominanci jedné pragmatiky – jsou přibližně vyrovnané. Nejnižší četnost pragmatických inferencí má však vždy irelevance nebo I3 kategorie.

Počet 491 licencí se tedy rozvrstvil do: a) explicitních: 155 EPIST licencí, 122 ROOT a FUT licencí, 23 COMP, 16 HAB, 20 ITER a 3 DISTR licencí; b) implicitních: 133 EPIST, 4 HAB, 12 ITER, 3 DISTR licencí. Ukázali jsme, že jednotlivé licence zastupují kontexty svého druhu: licence EPIST epistémický stav mluvčího, ROOT záměry, přání, plánování subjektu textu, HAB a ITER habituálnost a iterativitu, DISTR distribuci mezi subjekty.

Ukázali jsme, že užití *nějaký* může být široce pragmaticky zabarveno. Model tří hlavních typů pragmatiky společně s jedním podtypem se však ukázal pro naši anotaci dostačující. Jinými slovy, výraz *nějaký* je téměř ve všech případech nějakým způsobem licencován a při anotaci jsme nenarazili na případy, kde by fráze „*nějaký* NP“ odpovídala běžné neurčité nominální frázi v angličtině (např. *I have a dog*). Tato skutečnost může nepřímou dokazovat, že přestože je naše indefinitum velmi málo specifikované (to vidíme např. u rozmanitosti licencí a pragmatických inferencí), nemáme důvod pro to domnívat se, že se sémanticky vyprazdňuje do takové míry, že by bylo možné považovat jeho funkci za neurčitý člen.

V další práci by bylo možno např. sjednotit některé licence (ROOT a FUT, HAB a ITER) nebo analyzovat další kombinace různých faktorů a pokusit se nalézt pravidelnost. Z výsledků anotace jsme ukázali, že nejvíce výskytů zabírá kategorie EPIST, a zde tedy definice *nějaký* ohledně nevědomosti mluvčího pokrývá značnou část výskytů v přirozeném jazyce. Nelze však zanedbat zbylé licence a módy pragmatických inferencí, u kterých je problematika reference v češtině ještě k dalšímu zkoumání.

8. Literatura a zdroje

ADAMEC, Přemysl (1980). K vyjadřování referenční určenosti v češtině a v ruštině. *Slovo a slovesnost*. 41(4). Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2702>

ALONI, Maria (2007). Expressing Ignorance or Indifference. In: ten CATE, Balder D. a ZEEVAT, Henk W. (eds.). *Logic, Language, and Computation*. Berlin, Heidelberg: Springer. Lecture Notes in Computer Science. Dostupné z: doi:[10.1007/978-3-540-75144-1_1](https://doi.org/10.1007/978-3-540-75144-1_1)

BLASZCZYK, Izabela a KARLÍK, Petr (2017). Modalita. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MODALITA>

Cambridge dictionary [online]. Cambridge University Press, [cit. 2021-18-07]. Heslo *licensor*. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/licensor>

CVRČEK, Václav et al. (2010). *Mluvnice současné češtiny 1: Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Karolinum.

DANEŠ, František a HLAVSA, Zdeněk et al. (1987). *Mluvnice češtiny 3: Skladba*. Praha: Academia.

DOLEŽEL, Lubomír (1993). *Narativní způsoby v české literatuře*. Praha: Český spisovatel.

DVOŘÁK, Jan (2020). The emerging definite article *ten* in (informal spoken) Czech: a further analysis in terms of semantic and pragmatic definiteness. *Naše řeč*. 103(4). Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=901843>

FARKAS, Donka F. (1997). Dependent indefinites. In: CORBLIN, Francis a GODARD, Danièle a MARANDIN, Jean-Marie. *Empirical Issues in Formal Syntax and Semantics*. Bern, Switzerland: Peter Lang CH. Dostupné také z: <https://people.ucsc.edu/~farkas/papers/reduplication.pdf>

FARKAS, Donka F. a Adrian BRASOVEANU (2019). Kinds of (Non)Specificity. In: *The Wiley Blackwell Companion to Semantics*. John Wiley & Sons. Dostupné z: doi:[10.1002/9781118788516.sem037](https://doi.org/10.1002/9781118788516.sem037)

HASPELMATH, Martin (1997). *Indefinite Pronouns*. Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory. Oxford: Clarendon Press.

HIRSCHOVÁ, Milada (2013). Sentence Adverbials and Evidentiality. *Research in Language*. 11(2). Dostupné z: doi:[10.2478/v10015-012-0022-8](https://doi.org/10.2478/v10015-012-0022-8)

HLADKÁ, Zdeňka a DOČEKAL, Mojmír (2017). Hyponymně-hyperonymní vztah. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/HYPONYMNĚ-HYPERONYMNÍ_VZTAH

HLAVSA, Zdeněk (1975). *Denotace objektu a její prostředky v současné češtině*. Praha: Academia.

HRABAL, Jiří (2012). Perspektivizace narativního prostoru. *Slovo a smysl*. 9(18). Dostupné z: <http://slovoasmysl.ff.cuni.cz/node/399>

KARLÍK, Petr a ŠIMÍK, Radek (2017). Neurčité zájmeno. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/NEURČITÉ_ZÁJMENO

KOMÁREK, Miroslav a KOŘENSKÝ, Jan et al. (1986). *Mluvnice češtiny 2: Tvarosloví*. Praha: Academia.

Křen, M. – Cvrček, V. – Henyš, J. – Hnátková, M. – Jelínek, T. – Kocek, J. – Kovářiková, D. – Křivan, J. – Milička, J. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H. – Šindlerová, J. – Škrabal, M.: *SYN2020: reprezentativní korpus psané češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2020. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>

MACHÁLEK, Tomáš (2014). *KonText – aplikace pro práci s jazykovými korpusy*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Dostupné z: <http://kontext.korpus.cz>

MACHÁLEK, Tomáš (2019). *Slovo v kostce – agregátor slovních profilů*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Dostupné z: <http://korpus.cz/slovo-v-kostce/>

MIKULOVÁ, Marie et al. (2005). *Anotace na tektogramatické rovině Pražského závislostního korpusu: anotátorská příručka*. Praha: MFF UK v Praze. Dostupné z: <https://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/doc/manuals/cz/t-layer/pdf/t-man-cz.pdf>

NEKULA, Marek (2017). Konverzační maxima. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/KONVERZAČNÍ_MAXIMA

OLIVA, Karel (2017). Kvantifikátor. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KVANTIFIKÁTOR>

PANEVOVÁ, Jarmila et al. (2014). *Mluvnice současné češtiny 2: Syntax češtiny na základě anotovaného korpusu*. Praha: Karolinum.

PEREGRIN, Jaroslav (2003a). *Úvod do teoretické sémantiky: principy formálního modelování významu*. 2. aktualizované vydání. Praha: Karolinum. Dostupné z: <http://jarda.peregrin.cz/mybibl/PDFTxt/469.pdf>

PEREGRIN, Jaroslav (2003b). Formální zachycení kontextu. *Slovo a slovesnost*. 64(1). Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=4095>

PERELTSVAIG, Asya (2008). Russian nibud'-Series as Markers of Co-variation. In: *27th West Coast Conference on Formal Linguistics*, (ed.) Natasha ABNER a Jason BISHOP. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project. Dostupné z: www.lingref.com, dokument #1852.

PERGLER, Jiří (2014). Koreference a typy reference v češtině. *Studie z aplikované lingvistiky*. 5(1). Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/96741/1374045_pergler_7-26.pdf?sequence=1&isAllowed=y

PERISSUTTI, Anna Maria (1996). Determinátory neurčitosti 0, nějaký, jakýsi. *Sborník prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity = Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis. A, Řada jazykovědná (SFFBU).45(A 44)*. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/101389/A_Linguistica_44-1996-1_17.pdf?sequence=1

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2021-18-07]. Heslo *zřejmý*. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 2021-18-07]. Heslo *nějaký*. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

STRACHOŇOVÁ, Hana (2017). *Česká free choice indefinita*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Disertační práce. Vedoucí práce Dočekal, Mojmír. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/gmdxp/>

ŠIMÍK, Radek (2019). *Interpreting Slavic bare NPs*. Prezentováno v Leibniz-ZAS v Berlíně, 5. června 2019 (prezentace). Dostupné z: <https://www.radeksimik.eu/pdf/simik-zas2019.pdf>

UHLÍŘOVÁ, Ludmila (1992). Ten nějaký // nějaký ten a případy podobné. *Naše řeč*. 75(5). Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7098>

VESELOVSKÁ, Ludmila (2017). Nominální skupina. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA, Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/NOMINÁLNÍ_SKUPINA

ZÍKOVÁ, Magdalena (2017). *Gramatikalizační potenciál anaforické funkce lexému ten v mluvených narativách*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav obecné lingvistiky. Disertační práce. Vedoucí práce Friedlová, Mirjam. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/91732>